

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2015

Seminář v Poslanecké sněmovně „Sedmdesát let poté“ | Karpatoruské kostelíky na výstavě | Pražské setkání národnostních menšin | Dana Kyndrová: Rusíni jsou blízký národ | Kraj Vysočina pokračuje ve spolupráci | Historie podkarpatských měst, Vyškovo nad Tisou | Karel Richter uvažuje o historických křížovkách | Běženci v dějinách Podkarpatské Rusi

Paměť dějin

Václav Havel kdysi řekl, že bytí má paměť; bodejť by ji neměly dějiny. Potíž je v tom, že je každý vykládá jinak. A mnozí lžou. Na dezinterpretaci historie byly – a stále jsou – založeny celé historio-graphické systémy. A co hůř, mylným nebo falešným výkladem dějin bývají někdy ospravedlňovány sporné činy jednotlivců i států.

Společenským zadáním uplynulého čtvrtstoletí, platným i do budoucna je tedy náprava chyb dějepisu (když už nelze „napravit“ dějiny). Nejen v letošním roce vnímáme, že mnozí historici, politologové, publicisté i další profesionálové se o to kvalifikovaně snaží. Platí to rovněž pro bolavé téma Podkarpatské Rusi. Nedlouhé období společného státu s tímto regionem vrylo trvalou stopu do našich dějin i kultury. O stále aktuálnosti tématu a zájmu o ně svědčily seminář na Filosofické fakultě UK loni koncem roku, i rokování na půdě Poslanecké sněmovny v listopadu 2015. Iniciátoři je věnovali parlamentní „regulérnosti“ odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu v roce 1945. Přínosná je čerstvě vydaná knižní novinka historika Karla Richtera *Za tankem číhala smrt – válečné drama Rusína Stěpana Vajdy*. O Podkarpatské Rusi vysílal Český rozhlas i Česká televize (např. televizní reportáž v pořadu *Objektiv*); články v novinách a časopisech. Týdeník *Rozhlas* věnoval letos v prosinci celou stranu textům o pamětech profesorky Světlý Mathausové *Cesty a křížovky*, jejichž podstatnou část vysílal Český rozhlas na pokračování v cyklu *Osudy* od 14. 12.

Ukazuje se také – ať v publicistice, či na odborných seminářích –, že „paměť dějin“ mládne. Zaznamenáváme zájem vysokoškolských studentů, kteří si témata z karpatoruské historie volí pro bakalářské a magisterské práce. Historici i politologové mladé generace z odborných ústavů a archivů přicházejí s novými myšlenkami a názory. Je to dobře. Mladí přinášají objektivní pohledy a podněty. A má svěží, ničím nezatíženou paměť.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Foto Dana Kyndrová

Zima v karpatském podhůří

Republika měla o své území na východě víc bojovat

Letos 5. listopadu se na půdě Poslanecké sněmovny uskutečnil z iniciativy poslance **Jiřtha Junka** odborný seminář s názvem „Podkarpatská Rus – 70 let poté“. (Více na str. 2.) Pořadatel akce, původním povoláním historik, nám odpověděl na několik otázek k semináři a jeho tématu i o svém vztahu k Rusínům.

Podnětem k semináři bylo sedmdesáté výročí ratifikace smlouvy mezi ČSR a SSSR o odstoupení Podkarpatské Rusi. Co vás inspirovalo k jeho pořádání – původní profesce historika, či vědomí dějinné křivdy, na němž se podílel i tehdejší parlament?

Myslím, že to bylo všechno dohromady. Jako historik mě vždy zajímalo období první Československé republiky, ke které Podkarpatská Rus neodmyslitelně patří. Na téma Podkarpatské Rusi jsem také narážil, byť okrajově, ve své diplomové práci, která se věnovala bojům na východním Slovensku v letech 1918–1919. Další povědomí či znalosti o tomto regionu jsem získal při spolupráci s rusínskou obcí v době, kdy jsem byl

ředitelem Regionálního muzea ve Vysokém Mýstě. A mohl bych jmenovat i další věci. Nicméně tím hlavním spouštěčem k přípravě semináře byla otázka, kterou si v parlamentu kladu často: Jak a do jaké míry naše rozhodování na půdě sněmovny zasahuje konkrétně do lidských životů? Jaká mají tato rozhodnutí důsledek v dlouhodobém horizontu? Jestlipak v tomto horizontu obstojí? A přesně tyto otázky mě napadly, když se blížilo 70. výročí hlasování o odevzdání Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu v tehdejší Prozatímní Národní shromáždění.

Pokračování na straně 3

POZVÁNKA

Zveme vás na prezentaci kuchařské knihy
Dagmar Březinové

Prostřeno na Podkarpatské Rusi
Čtvrtek 25. února 2016 v 17.00 hod.

Společenský sál a kavárna Domu
národnostních menšin, Vocelova 3, Praha 2

Program:

Představení knihy, vystoupení folklorního tria
Martina Velička, rusínské písně zazpívá a na
akordeon zahraje Roberto Lombino a soubor
Skejušan, s tanečními kracemi se představí
rusínská gymnastka a baletka
Angelina Moškoľová

Občerstvení: ochutnávka pochoutek
z receptů kuchařky.

Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi dvakrát jinak a dvakrát krásně

Grafiky z doby první Československé republiky a současné fotky. A na nich dřevěné kostelíky Podkarpatské Rusi. Téma ale zdaleka není to jediné, co je spojuje. Vypadá to, jako kdyby k sobě tahle díla, dobou i osobnostmi autorů dost vzdálená, odjakživa patřila. Zajímavá výstava je k vidění v Domě národnostních menšin v Praze. Dva týdny na přelomu listopadu a prosince byla v galerii, poté se její podstatná část přestěhovala jen o pár metrů dál – do kavárny. Je hned několik důvodů, proč se sem zajít podívat.

Dřevěné kostelíky, chrámy a kaple na Podkarpatské Rusi jsou samy o sobě pojem. Je to fenomén, důkaz umu a citu pro krásu, které naši předkové měli. Ač jich už spousta zanikla, pořad jich je dost na to, abychom si to mohli stále ověřovat. Tedy – především právě na Podkarpatské Rusi. Ale třeba i v českých a slovenských skanzenech.

Tyhle perličky v krajině vždycky inspirovaly i umělce. Píší o nich spisovatelé, filmaři s nimi komponovali nádherné záběry, zaznamenávali a stále je zaznamenávají výtvarníci a fotografové. Výstava v Domě národnostních menšin představuje unikátní umělecké spojení – a to je další důvod, proč si sem zajít. Jsou tu totiž vedle sebe k vidění grafiky a kresby **Josefa Řeřichy** a fotografie **Jiřího Havla**. Dobu jejich vzniku dělí osmdesát let, ale vidět to není. Kdo to neví, možná by to ani nepoznal. Jak Josef Řeřicha, tak Jiří Havel mapovali kostelíky s obrovskou láskou. Řeřicha byl architektem, měl smysl pro detaily, jeho díla jsou dokonalá a přitom nesmírně krásná. Havel má v oku cit a na jeho fotkách to je vidět. Josef Řeřicha měl a Jiří Havel má rád Podkarpatskou Rus. Fotky vedle grafik tak tvoří prakticky jednotlivý celek. Tenhle kurátorský nápad byl opravdu šťastný.

Vernisáž výstavy se uskutečnila 23. listopadu. Byli tu fotograf Jiří Havel a historička umě-

ní dr. Blanka Stehlíková, které Řeřichův výtvarný soubor podkarpatoruských a východoslovenských kostelíků patřil. Nechyběli samozřejmě ani představitelé Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, která s Domem národnostních menšin výstavu pořádá – konkrétně tajemnice Dagmar Břežinová a předseda výboru Jan Čopík.

Dr. Stehlíková připomněla profesní i umělecký vývoj Josefa Řeřichy a jeho fascinaci východními Slovy. Měl rád nejen Rusíny, ale třeba i Poláky. Miloval ruskou literaturu. Z hrobu Lva Nikolajeviče Tolstého v Jasné Poljaně si přivezl kytičku. Pár kvítků opatroval ve svých sbírkách, pár kvítků věnoval právě Blance Stehlíkové. Ta během vernisáže řekla, že dnes už z nich je prach, ale dlouhá léta měla vylosovanou kytičku mezi svými největšími cennostmi.

Jiří Havel připomněl, že – ač o mnoho let později – se jeho cesty s cestami Josefa Řeřichy na Podkarpatské Rusi často křížily. Z velkého množství svých záběrů podkarpatoruských kostelíků vybral na výstavu kolekci jedenácti obrázků. Kdo by chtěl srovnávat, má možnost. Dva z vystavených kostelíků se objevují jak na Řeřichových grafikách, tak na Havlových, důsledně černobílých fotkách. „Hlavní roli tu má Josef Řeřicha a já si vážím toho, že mohu své fotografie vystavovat vedle jeho děl,“ svěřil se Havel. „V první řadě jsem chtěl poukázat na to, že kostelíky, které Josef Řeřicha kreslil, dodnes existují. Současně jsem chtěl do určité míry představit krajinu, ve které se nacházejí a v neposlední řadě i to, že to nejsou pouze památky. Pulzuje kolem nich život, konají se v nich mše...“ pokračoval.

Výstava dřevěných kostelíků na kresbách a grafikách Josefa Řeřichy a fotografiích Jiřího Havla se tak může stát i impulsem k návštěvě Podkarpatské Rusi. Kraje, který nám je hodně blízky.

TOMÁŠ PILÁT

Foto Jiří Havel

Dřevěné kostelíky v grafických listech Josefa Řeřichy a fotografiích Jiřího Havla v galerii Domu národnostních menšin

Foto Jiří Havel

Dr. Blanka Stehlíková na vernisáži 23. 11. představila výtvarnou tvorbu Josefa Řeřichy

Sedmdesát let poté

Letos 5. listopadu se na půdě Poslanecké sněmovny v Praze uskutečnil seminář na téma „Podkarpatská Rus – 70 let poté“. Iniciátorem akce (jak se čtenář doví i z rozhovoru na str. 1–3), byl poslanec **Jiří Junek**, povoláním historik a pedagog, který působil jako ředitel Regionálního muzea ve Vysokém Mýtě. Pozval přední historiky, politology i archiváře, kteří se zabývají (nejen) podkarpatoruským tématem, zejména dějinami první poloviny 20. století.

Záměrem pořadatelů bylo připomenout jedno z řady letošních – pro Podkarpatskou Rus neblahých – výročí: datum 22. listopadu 1945. Toho dne ratifikovalo tehdejší Prozatímní Národní shromáždění smlouvu mezi ČSR a SSSR o odstoupení území, jež bylo téměř dvacet let součástí Československé republiky, Sovětskému svazu. Bylo to definitivní legislativní tečka za souběhem tehdejších událostí. De facto byl region pro Československo ztracen už téměř o rok dříve...

Celodenní seminář byl rozdělen do několika tematických částí: Úvodní blok otevřela obsáhlá

obecně pojatá přednáška renomovaného slovenského historika profesora Petera Švorce z Prešovské univerzity. Jeho výklad „Podkarpatská Rus jako součást meziválečného Československa v letech 1919–1938“ zhodnotil přínosy i problémy, jež přinesla zemi pod Karpaty i celé ČSR existence ve společném státě. Plynuje na něj navázal příspěvek Davida Hubeného z Národního archivu ČR, o Podkarpatské Rusi za 2. republiky a Andreje Tótha z VŠE o obsazení země Maďarskem a o maďarské správě v letech 1939–44.

Následoval hlavní blok nazvaný (Ne)diplomatický boj o Podkarpatskou Rus s dalšími historickými i politologickými vstupy: Jiří Plachý z Vojenského historického ústavu hovořil o marné snaze představitelů čs. státu vykonávat správu podkarpatského území v prvních měsících roku 1945, Jindřich Marek z téže instituce přispěl s tématem téměř detektivním – o „tajné radiostanici Vladislav a jejím svědectví o zániku Podkarpatské Rusi.“ Příběh ztráty Podkarpatské Rusi v dokumentech čs. zahraničního odboje s odbornou erudicí, nicméně velice poutavě vyprávěl Michal Pehr z Masary-

kovy univerzity v Brně. Neméně působivý byl i výklad profesora Jana Rychlíka z Filosofické fakulty Univerzity Karlovy o příčinách, pozadí a průběhu připojení PR k Sovětskému svazu.

Další část hlavního bloku se zabývala důsledky, jež přineslo oddělení území od Československa; tedy především dopady těchto skutečností na prosté občany, řeckokatolickou církev, na rusínskou národnost. Zazněly tu otřesné lidské příběhy. Peter Borza z Řeckokatolické teologické fakulty Prešovské univerzity hovořil o perzekuci církve i věřících, Valerij Padjak z Ústavu rusínského jazyka a kultury Prešovské univerzity o tragédii rusínské národnostní menšiny. Podobnému tématu se věnovala i Agáta Pilátová ze SPPR, která hovořila o rozdělování rodin i o osudu občanů, kteří po opuštění Podkarpatské Rusi budovali novou existenci v historických zemích.

Každý z podnětných příspěvků by zasloužil bližší charakteristiku; pořadatelé semináře však přislíbili, že vyjde sborník s jejich úplným zněním. Budeme vás o něm informovat.

ap

Republika měla o své území na východě víc bojovat

Dokončení ze strany 1

Jste spokojen s průběhem a podněty semináře?

Určitě. Seminář byl vlastně takový dlouhý maratón od dopoledních do večerních hodin, byl však plný kvalitních příspěvků a přišlo na něj mnoho posluchačů. Z toho mám radost. Podnětů a zajímavých názorů zazněla spousta. Pro mě však byl důležitý hlavně závěr. Jestli jsem dobře poslouchal a celou věc správně pochopil, tak ztráta Podkarpatské Rusi byla z tehdejšího geopolitického hlediska nevyhnutelná. Na druhou stranu ale mělo tehdejší Československo o své území víc bojovat a víc ukázat, že mu o občany z nejvýchodnější části země jde, že mu na nich záleží. Československo mělo dát jasný signál, že se svého území nevzdává lehko, respektive že s jeho ztrátou nesouhlasí. A právě takovým signálem mohlo třeba být odmítnutí smlouvy o předání tehdejšího parlamentem. O Podkarpatskou Rus bychom tak sice přišli de facto, nikoliv však de jure.

Součástí semináře byla i půvabná výstavka podkarpatoruských „stop“ ve vašem pardubickém regionu; zaznamenáváte podobných stop víc?

Asi nejvýraznější stopa je přenesený kostelík z Cholmovce, který v třicátých letech minulého století zakoupil známý český politik Václav Klofáč a nechal jej převést do Dobříkova u Vysokého Mýta. Podobný osud měly ještě další čtyři kostely z Podkarpatské Rusi. Ty dnes můžeme vidět v Praze, v Kunčicích pod Ondřejníkem, v Nové Pace a v Blansku. My jsme před několika lety zpracovali jejich historii. Vznikla pak výstava, kterou jste viděli ve sněmovně a která mimo jiné několik let putovala po východním Slovensku a Zakarpatské Ukrajině. A mohu zmínit ještě jednu stopu: mluvil jsem prve o své diplomové práci o bojích na Slovensku v letech 1918–1919. Těch se velmi aktivně účastnil i vysokomýtský 30. pěší pluk. V druhé polovině roku 1919 byl převelen na Podkarpatskou Rus, kde působil až do roku 1920. Náhodou se před několika lety našel unikátní fotografický soubor dokumentující anabázi pluku od roku 1918 až do roku 1920. V tomto souboru jsou i pěkné snímky z Podkarpatské Rusi.

Jedním z důsledků předání PR Sovětskému svazu byla i skutečnost, že optanti z tohoto regionu vytvořili v naší republice rusínskou národnostní menšinu – i když se tito lidé po řadu let nemohli

hlásit ke své národnosti. Máte příležitost se s jejími příslušníky setkávat?

Dodnes vzpomínám na krásné setkání s pěveckým souborem Skejušan, který nám zahajoval výstavu o podkarpatských kostelech. Soubor vznikl z Rusínů, kteří přesídlili po válce do českého pohraničí.

Loni jste se podílel na prezentaci českého vydání knihy R. P. Magocsiho Národ odnikud na půdě Poslanecké sněmovny, což byl významný počín; co na vás v této knize, či v dějinách Rusínů vůbec, nejvíce zapůsobilo?

Možná právě ten název – Národ odnikud. Je nesmírně výstižný a přesně definuje dějiny a postavení národa, který má svůj jazyk, svoji kulturu, ale nikdo to nechce brát moc v potaz.

Máte příležitost se s Rusíny setkávat? Třeba s obyvateli Zakarpatské oblasti Ukrajiny, kteří přijíždějí do Česka jako novodobí migranti za prací či studiem?

Jsem v kontaktu s lidmi přímo ze Zakarpatské Ukrajiny. Setkal jsem se i s některými tady v Čechách. Jiným tématem a jinou kapitolou však je, jak je celá problematika Rusínů dnes vnímána, respektive k čemu je někdy využívána. Nechci končit pesimisticky, ale v tomto případě mám obavu, zda se rusínská otázka nezneužívá v mocenském souboji mezi Ruskem a Ukrajinou, přesněji řečeno, zda neslouží ruským snahám o destabilizaci Ukrajiny. **ap**

Dana Kyndrová o Podkarpatské Rusi a Rusínech

V příbramské Galerii Františka Drtikola vystavovala po celý listopad 2015 přední fotografka Dana Kyndrová své snímky z Podkarpatské Rusi. Mnohé z nich byly publikovány v úspěšné knize autorky Podkarpatská Rus. Stejně jako bohatá kolekce fotografií, která se během let dočkala řady výstav, také tato publikace patřila k prvním, a určitě k nejlepším uměleckým i publicistickým počínům, jež po roce 1989 znovu obrátily pozornost české veřejnosti k zemi pod Karpaty.

Po vernisáži autorka provedla návštěvníky výstavou, u jednotlivých snímků se zastavovala a vyprávěla o svých zážitcích i o okolnostech vzniku některých záběrů. Reakce publika svědčila o spontánním zájmu jednak o dílo paní Kyndrové, jednak o téma Rusínů a Podkarpatské Rusi. „Nepřekvapuje mě to,“ říká fotografka. „Pokud je někdo aspoň trochu vzdělán v historii, ví, že to byla součást naší republiky a taky si uvědomuje, jak nespravedlivě jsme o to území přišli, i jak se pak vyvíjela historie.“

Proč se sama paní Kyndrová začalo zajímat o Podkarpatskou Rus a o Rusíny, z jakých pohnutek se za nimi vydala? „V roce 1991 jsem ukončila práci na projektu o odchodu sovětských vojsk z naší republiky. A naivně jsem si myslela, že se začnou odstraňovat i další křivdy. Jednou z těch křivd, které zůstaly po nadvládě Sovětského svazu, bylo i to, že jsme přišli o Podkarpatskou Rus. Odešla vojska, říkala jsem si, třeba nám vrátí i území, o které nás bezostyšně okradli. Jak se dál vyvíjela politika, záhy jsem pochopila, že to není reálné. Ale protože mám ráda hory, začala

jsem na Podkarpatskou Rus jezdit, a protože mi země i tamní obyvatelé byli velice sympatičtí, pustila jsem se do tohoto projektu.“

Dana Kyndrová jezdila na Podkarpátí mnoho let, potkávala prostě Rusíny, s některými se spřátelila. „Podle mě to jsou lidé nesmírně pracovití a pokorní. Mám k nim hluboký obdiv. Viděla jsem, v jakých podmínkách žili a jak se s tím dokázali vyrovnat. Myslím, že by mohli být pro velkou část našeho národa vzorem, jak dokážou překonávat problémy života, potíže, jež jim přináší drsná příroda. Líbí se mi, že neskuhrají. Aspoň já se s ničím takovým u nich nesetkala. V těžké životní situaci si prostě musí a umějí poradit. Zatímco tady, aspoň mám ten pocit, jsme stále s něčím nespokojeni a pořád na něco nadáváme.“

V vaší kultuře i ve společnosti vůbec je stopa Podkarpatské Rusi i rusínského tématu stále přítomná. Svědčí o tom knihy, filmy, divadelní projekty, televizní publicistika, ohlasy v jiných

médiích, i výstava Dany Kyndrové v Příbrami. Myslí si, že je to doklad určité trvalé sounáležitosti Česka s tímto regionem? „Bezespору. Vždyt máme kus společné historie, příbuzné jazyky, jim i nám je vlastní křesťanská kultura. Proto jsem byla vždycky pro, aby sem Rusíni mohli přicházet, měli u nás otevřené dveře. Ti, kteří se tu usadili, se osvědčili jako pracovití lidé a absolutně bez problémů se integrovali. Nemají problém zapadnout mezi nás.“

Autorka by si přála, aby její fotografie z Podkarpatské Rusi „vyslaly i poselství o sounáležitosti s přírodou, o návratu k tomu, z čeho jsme vzešli. Toto téma považuji za velmi důležité pro naši civilizaci, protože stále žijeme v jakémsi umělém světě, kolem plno komerce, vzdalujeme se od podstaty života. Ta byla vždycky spojena s půdou a s přírodou vůbec, ze vztahů k těmto hodnotám člověk čerpá sílu,“ říká Dana Kyndrová. **ap**

Foto Dana Kyndrová

Na trase Vysočina – Zakarpatsko je živo

Kraj Vysočina již řadu let spolupracuje se Zakarpatskou oblastí. O konkrétních výsledcích plodného a úspěšného partnerství obou regionů jsme opakovaně informovali i naše čtenáře. Letos na podzim zástupci Kraje Vysočina pod vedením Martina Hyského, radního pro oblast regionálního rozvoje, slavnostně předali dalších šest projektů realizovaných v tomto roce.

Děti v Žornavě se dočkaly kompletní rekonstrukce své mateřské školy, na základní škole v Kaníku pak žáci díky novým oknům budou i chladné měsíce roku trávit v teple. Peníze z Vysočiny pomohly zachránit i jedinečnou praporečnickou budovu základní školy v obci Handerovycja, která má od letoška novou střechu. Nezapomnělo se ani na žáky Užhorodské základní školy, kde se děti už třetím rokem učí češtinu, žáci dostali další díly učebnic českého jazyka. Společnou historii připomíná i nová pamětní deska Tomáše Garrigue Masaryka v Užhorodě, či znovuosazená deska na mohyle v Užockém průmysku na počest padlých československých vojáků. „Partnerství se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny je vzorným příkladem aktivní spolupráce regionů. Kromě investičních akcí zaměřených především na vytvoření důstojných podmínek pro vzdělávání a poskytování zdravotní i sociální péče ve venkovských oblastech, při naší spolupráci neopomíjíme naši společnou československou historii a stále živý odkaz našeho prvního prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka. Společné projekty se postupně rozšiřují do kultury, spo-

Foto archiv

Děti ze Zakarpatské oblasti předvedli hostům Kraje Vysočina kulturní program

lupráce vysokých škol či čerstvě na výměnu zkušeností při organizaci integrovaného záchranného systému, především práce profesionálních a dobrovolných hasičů,“ uvedl radní Martin Hyský.

Výměnou střechy, oken, či zateplením fasád prošla řada škol, školek i zdravotnických a víceúčelových zařízení především ve venkovských oblastech Zakarpátí. I letos v rámci tzv. měkkých projektů mohly děti se Zakarpátí poznávat Vysočinu v rámci letního tábora. Jejich starší kolegové z řad studentů Užhorodské univerzity se účastnili Letní žurnalistické školy v Havlíčkově Brodě a sociální pracovníci načerpávali

nové zkušenosti při stážích v zařízeních sociálních služeb Kraje Vysočina.

Letos Kraj Vysočina společně se Zakarpatskou oblastí Ukrajiny investovaly prostřednictvím dobročinného fondu ViZa do rozvojových projektů více než 10 milionů korun, polovinu nákladů hradí Kraj Vysočina, druhou pak ukrajinská strana. Od roku 2007 Kraj Vysočina v Zakarpatské oblasti Ukrajiny spoluprodává do veřejně prospěšných zařízení částku 40 milionů korun. Společně s podílem Zakarpatské oblasti Ukrajiny se tedy podařilo přispět k rozvoji regionu 80 miliony korun a realizovat více než 100 společných investičních projektů. **red.**

Pražské setkání národnostních menšin 2015

Koncem roku 2015 se uskutečnilo v Praze již patnácté setkání národnostních menšin. Součástí těchto setkání, doprovázených bohatým kulturním programem, jsou také odborné konference. Záštitu nad akcí převzal Jiří Dienstbier, ministr pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu a rovněž předseda Rady vlády pro národnostní menšiny. Letošní konference jež se konala v Clam-Gallasově paláci 12. listopadu, se věnovalo tématu „Národnostní menšiny – duchovní život, víra, literatura a jejich přínos pro českou společnost“. Hlavním organizátorem byl Dům národnostních menšin za podpory Magistrátu hl. m. Prahy.

Úvodní proslov proslul ministr Jiří Dienstbier. Vlastní program jednání byl členěn do tří tematických bloků. V prvním – „Přínos národnostních menšin pro českou společnost“ vystoupila veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová. Hovořila o významu ochrany lidských práv, zvláště práv národnostních menšin. Na její úvahu navázaly příspěvky pracovníků Úřadu vlády ČR Martina Martínka a Milana Pospíšila o úkolech vyplývajících z národnostní agendy na úrovni státní správy.

Druhý blok „Literatura národnostních menšin a její přínos pro českou kulturu“ uvedli svými referáty akademičtí pracovníci. Martin C. Putna (Filozofická fakulta UK) přiblížil roli národnostních a náboženských menšin v literárních kontextech a Pavel Janoušek (Ústav pro

českou literaturu AV ČR) soustředil pozornost na menšinová témata v české literatuře. Představitelé vybraných menšin pohovořili o literatuře menšin: německé (David Stecher, Pražský literární dům), slovenské (Helena Nosková, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR), polské (Helena Legowicz, Regionální knihovna Karviná – Středisko polské literatury) a romské (Zbyněk Andrš, Univerzita Pardubice). Součástí tohoto bloku byla i prezentace menšinového tisku, účastníci měli mj. k dispozici publikaci *Praha a menšiny*, výstup z konference v roce 2014.

Širší prostor pro diskurz zástupců národnostních menšin otevřel třetí blok „Duchovní život a víra v životě národnostních menšin“. Konceptní rámec tématu nastínili Harald Ch. Scheu (Právnická fakulta UK) o právním posta-

vení příslušníků náboženských a národnostních menšin, a Kateřina Děkanovská (Společnost pro mezináboženský dialog) o mezináboženském dialogu jako nástroji mezikulturního dialogu. S koreferáty k tématu vystoupili představitelé menšin. Jejich aktivní účast byla vítaným obohacením programu, i když časový prostor pro diskusi byl značně omezen. Je ale škoda, že zde chyběl příspěvek zástupce ruské menšiny.

Přínosem každoročních pražských setkání národnostních menšin je, že jsou místem pro výměnu názorů, které reagují na aktuální otázky v životě příslušníků menšin. Zásluhu na tom má Dům národnostních menšin, který za podpory Magistrátu hl. m. Prahy tyto akce koncepčně i organizačně zajišťuje.

ANDREJ SULITKA

Foto Pavel Syráček

Předsednický stůl konference o národnostních menšinách

Vyškov nad Tisou – marmarošské královské město

Městečko Vyškov nad Tisou, ležící 25 km východně od Chustu na levém břehu Tisy, patří bezesporu k nejzajímavějším na Podkarpatsku. Nejen pohnutou historií a starobylým hradem, vybudovaným na strmém, 589 m vysokém kopci s několika jeskyněmi. Ve Vyškově můžeme i v současnosti vidět lidové umění v chrámové architektuře, v církevní malbě, ve svérázných vzorech kobereců. Ve své době zde bývaly znamenité léčivé lázně Várhed, jejichž roli v současnosti převzalo nedaleké lázeňské středisko Šajany. Také okolní příroda s Gutinskými vrchy, které jsou sopečného původu, a blízká Tisa, nepostrádají přitažlivost.

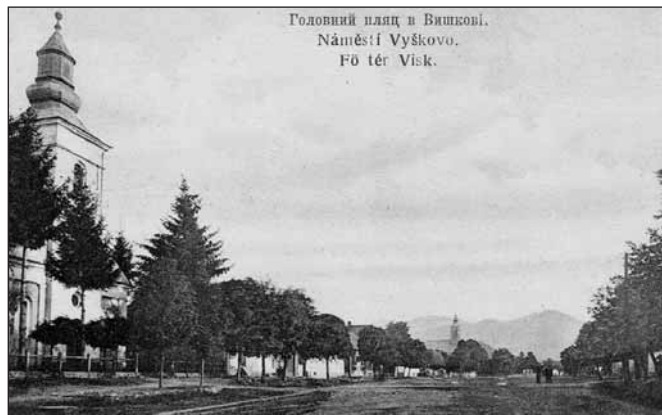
Za jakých okolností vzniklo Vyškov? Po vpádech cizích dobyvatelů, zejména Tatarů v r. 1241, bylo nutno se ve zvýšené míře postarat o bezpečnost Uherska. Hlavními oporami byly záseky a hrady, budované především v pohraničí. Bylo třeba chránit zejména Marmaroš, zásobující celou zemi solí. K tomuto účelu byl ve Vyškově vybudován menší hrad a založena osa-

hrad Vyškov byl po r. 1350 opuštěn, zpusťl, a v r. 1390, když se dostal do majetku rodiny sedmihradského vojvodu Draga, byl již zříceninou. V 15. století byly výsady obyvatel královského Vyškova znovu potvrzeny. V r. 1657 schválil sedmihradský sněm, který se konal ve Vyškově, vojenské tažení knížete Jiřího II. Rákoczyho do Polska. Vojska knížete však utrpěla porážku, což mělo za následek trestnou výpravu knížete Lubomirského na Podkarpatsko a vypálení Berehova a Vyškova.

Kolem r. 1700 požádal vídeňský císařský dvůr marmarošskou župu o opravu chustského hradu. Pět marmarošských korunních měst se ohradilo proti velikému hmotnému zatížení, neboť opravy byly nákladné. Císař Leopold I. našel lék i na tuto jejich nechuť k placení. V r. 1701 daroval všem pěti korunním městům erby a měšťané platili s větším nadšením. Tak Marmarošská Sihat dostala do erbu tuří hlavu, Chust dva šípky, Ťačovo orla, Campolung volskou hlavu a Vyškov jelena. V r. 1717 se Turci znovu pokusili o ob-

bukových lesů umožnilo činnost parní pily (pracovalo zde přes 100 dělníků) a menších provozoven na zpracování dřeva, sdružených ve Vyškovské akciové společnosti na výrobu dřeva. Za místní unikát můžeme označit velký převozní prám státní lesní správy s přístavními můstky ze dřeva pro převoz celých vláků úzkokolejné lesní dráhy, která vedla v délce 17 km od železniční zastávky Buštino přes Tisu kolem Vyškova do Kyblerské doliny. Za 1. ČSR byla nedaleko Vyškova zahájena těžba uhlí z lokálního naleziště. Městečko vynikalo výrobou jemného plátna (v r. 1930 šlo o 800 domácích tkalců), kobereců zvaných pokróce (z maďarštiny), a také krajky, halen nebo kožených krbců. Ve Vyškově byly v provozu dva mlýny, potřebám domácích obyvatel sloužilo „Potřebitelnoje družestvo“ a menší peněžní ústav „Vyškovská banka“. Ze zemědělských plodin se v okolí pěstovala kukuřice, len, tabák, v sadech výborná jablka jonatan.

V polovině 30. let 20. století žilo ve Vyškově nad Tisou přibližně 6500 obyvatel, z toho 2300

Hlavní náměstí městečka

Most přes Tisu vybudovaný v období 1. ČSR r. 1935

da. V době krále Štěpána V. (1270–1272) se začala upevňovat moc uherského státu i v těchto oblastech, a především zásluhou Sasů byly tyto kraje postupně kolonizovány. Půda a statky, tak jako v celé zemi, patřily i zde uherskému králi, včetně hradu Vyškova.

Po bitvě svedené mezi Štěpánem V. a českým králem Přemyslem Otakarem II. v r. 1271, kdy padl Achilles Huszt-Pázmány, pán na Vyškově, dostali zvláštním darovacím listem krále Štěpána V. Vyškov Mikov a Čepan, sourozenci padlého hrdiny. V r. 1300 se Mikov a Čepan na žádost krále Ondřeje III. a zemských stavů zřekli Vyškova a jako náhradu dostali několik okolních vesnic. Na základě těžé listiny bylo Vyškov s příslušenstvím vyňato z ugočské župy a přivtěleno k Marmaroši. Tak se stala Marmaroš župou (comitatus) a Vyškov až do poloviny 14. století střediskem župy. Hrad strážil solné doly a bezpečnost obyvatelstva, župan (comes) dožíral na soudnictví. Prvním županem byl Mikuláš Pok, jmenovaný králem Ondřejem III. V r. 1329 král Karel Robert povýšil osadu Vyškov na královské město spolu s dalšími osadami (Chust, Ťačovo, Campolung, v r. 1352 také Marmarošská Sihat). Vybudováním chustského hradu pozbyly svého významu hrady okolní.

novení své moci alespoň v části Uher. V té době si mohutné proudy jejich spojenců – Tatarů razily cestu přes Marmaroš. Jedna skupina postupovala od západu směrem na Chust a začátkem září se dostala do blízkosti Vyškova. Právě tehdy dal velitel chustského hradu sloužit slavné Te Deum na oslavu výročí vítězství nad Turky u Bělehradu. Když Tataři u Vyškova uslyšeli slavnostní salvy hradních děl, polekali se a od Chustu prchali. Vyškovští se svými lidmi napadli Tatary a mnoho jich pobili a zajali. O něco klidnější poměry v následujícím období vytvořily ve Vyškově podmínky pro rozvoj zemědělství, ovocnářství, řemesel, lesního hospodářství a dopravy, zejména povoznictví a plavby na vorech (tak se zajišťovala přeprava solí). V r. 1900 bydlelo ve Vyškově 4440 obyvatel.

Po připojení Podkarpatské Rusi k Československu v r. 1919 se stalo Vyškov součástí okresu Chust. Někteří obyvatelé městečka projevovali k novému státu rezervovaný postoj. V říjnu 1921 při vojenských odvozech branců se část obyvatelstva postavila proti státní moci, vzpoura byla potlačena vojskem a četnictvem. Postupná stabilizace poměrů na Podkarpatsku, a také činnost místních obyvatel přispěly k hospodářskému rozvoji Vyškova. Bohatství okolních

Rusínů, přes 100 Čechů a Slováků, 3500 Maďarů, 500 Židů a 50 Němců. Z Čechů a Slováků, kteří působili ve Vyškově nad Tisou, připomeňme notáře M. Gojdiče, učitele čs. obecné školy (F. Finkous, J. Hájek, J. Smolík, J. Kukačka) a lidové školy hospodářské (M. Sedlák), dále pak příslušníky finančního inspektorátu (J. Picmaus, K. Tichý, J. Dmejchal, A. Rejhon, K. Zajíc, K. Doudek, K. Mottl, F. Caba, A. Kalas, P. Puskás, K. Mašek). I zde měla obchodní zastoupení firma Baťa (vedoucí p. Orosz) a provozovali živnosti řezníci J. Šutla a P. Takáč, kovář F. Pohl nebo obuvník K. Botoš. Na závěr uvedme, že Vyškov je rodištěm několika významných osobností – Istvána Lassy, jednoho ze zakladatelů uherské statistiky (1797–1862), českého akademického malíře Jaroslava Trnky (1924–1986) a Valerije Razgulova, předního podkarpatského historika (nar. 1955).

Pokud přijedete do Vyškova nad Tisou, nezapomeňte navštívit tamní chrámy včetně kostela ze 14. století a nedalekou dřevěnou zvonici zajímavého tvaru. Kromě zřícenin starobylého hradu stojí za pozornost také muzeum věnované místní historii a etnografii. **VLADIMÍR KUŠTEK**

* **Stručné dějiny Rusínů** najdeme na webu rusyn.sk. Profesor Ivan Pop tu přehledně mapuje dějiny území, které obývají Rusíni (tedy Podkarpatské Rusi, karpatského předhůří jiho-východního Polska a severní části kraje Maramures v Rumunsku). A bere to opravdu důkladně – od doby asi jeden milión let před naším letopočtem.

* Prof. Pop pokračuje na stejném portálu i v portrétování významných osobností z řad Rusínů. Tentokrát se zaměřuje na obrozeneckeho činitele a publicistu **Michaila Molčana**. A ve svých portrétech nevynechává ani prvního československého prezidenta T. G. Masaryka.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska (ZIRS) připravilo na 16. prosince slavnostní večer nazvaný **60. výročí PULSU – Pozdrav jubilantům** (Bratislava, Středisku kultury). Vedle jubilea Poddukelského uměleckého souboru si během večera účinkující i návštěvníci mohli připomenout také 90. narozeniny Štefana Ladižinského, sedmdesátku prešovského Divadla Alexandra Duchnoviče a dvacetiny ZIRSu.

* **Rusíni nezaniknou**, říká akademický malíř, galerista, učitel a manažer **Andrej Smolák**. Stejně tak nezanikne ani rusínský jazyk. Je ho ale třeba podporovat mezi dětmi a také na školách vyučováním rusínských písní a zvyků. Smolák taky tvrdí, že každý Slovák rozumí rusínštině. Už proto je zapotřebí tento jazyk udržovat. „Nechápu Rusíny, kteří žijí v rusínském prostředí, ale rusínsky nemluví,“ říká Smolák v rozhovoru pro rusyn.sk.

* Krypta s pozůstatky vojáků z 1. světové války v Osadném se letos poprvé zúčastnila **mezinárodního projektu Zapal svíčku**. Ten spočívá v tom, že 11. listopadu v 11 hodin a 11 minut lidé po celé Evropě zapalují svíčky na hrobech padlých vojáků 1. světové války. V kryptě se při této příležitosti konala i panychida za všechny vojáky, kteří v této válce položili životy.

* V muzeu v Zemplínských Hamrech se v polovině listopadu uskutečnilo za přítomnosti všech partnerů závěrečné setkání projektu **Vihorlatské úzkokolejky – 2. etapa**. Součástí akce byla i prezentace turistické mapy nazvané Objevte zajímavosti vihorlatských vrchů. Promítnuta bylo i filmové pásmo Vihorlatské úzkokolejky.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska uspořádalo konferenci s názvem **Legislativní zabezpečení práv občanů Slovenské republiky**

liky hlásících se k národnostním menšinám, hodnocení současného stavu a návrhy změn. Účastníci konference se shodli, že i když úroveň ochrany práv menšin je na Slovensku dobrá, vždycky je co posouvat dopředu. K dalšímu zlepšení této ochrany by především přispělo přijetí dlouho očekávaného zákona o národnostních menšinách.

* Webové stránky rusyn.cz se vracejí ke kauze **zmizelých obrazů z Muzea moderního umění Andyho Warhola v Medzilaborcích**. Michal Byčko z muzea vyvrací práv-

nostní menšina je na Slovensku uznaná od roku 2005, srbská od roku 2010.

* Pivovary Topvar ve spolupráci s Komunitní nadací Velký Šariš vyhlásily další ročník **grantového programu Šariš lidem**. Projekty, které v Prešovském regionu pomůžou podpořit rozvoj cestovního ruchu nebo zaměstnanost především žen, seniorů či tělesně znevýhodněných, se mohou podávat do 15. ledna 2016. Na jejich podporu je připraveno 16.000 euro.

* V Divadle Alexandra Duchnoviče se 10. listopadu uskutečnila předpremiéra inscenace

Z kolekce grafických listů Josefa Řeřichy Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi a východním Slovensku

nickým jazykem některá obvinění a říká, že šlo o manipulaci bulváru, že kauza byla zbytečná, obsahovala polopravdy a účelově zavádějící tvrzení.

* Podvihorlatské noviny otiskují **rozhovor s novou ředitelkou muzea**, najdeme jej i na internetovém portálu rusyn.sk.

** Na stejném portálu najdeme i informace o **internetovém rádiu pro Lemky**. Tato polská rozhlasová stanice by se měla objevit i v éteru – v pásmu VKV.

* Slovenská vláda schválila návrh na usnesení, kterým se **k současným devíti jazykům národnostních menšin na Slovensku přidá srbsčina a ruština**. Reaguje tak i na doporučení Výboru expertů Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků. Ruská národ-

hry **Kozmy Prutkova Fantazie**. Tedy – ruský klasik Prutkov vlastně neexistoval. Za tímto jménem se skrývali čtyři spisovatelé předminulého století: Alexej Tolstoj a Alexej, Vladimír a Alexander Žemčuznikovovi. Břítka komedie se hraje v rusínštině. První a druhou premiéru odehrál soubor Divadla Alexandra Duchnoviče 11. a 16. listopadu.

* Ke čtenářům se dostává zajímavá kniha. Jmenuje se **Hrady a zámky Zemplína** a jejím autorem je Martin Molnár. Věnuje se hradům a zámkům na území slovenské části bývalých žup Zemplínské a Užské. Vedle zajímavých kunsthistorických a architektonických informací přináší i portréty šlechtických rodů, které byly s tímto regionem spjaté.

top

KRÁTCE ODEVŠAD

poledne od 16,10 hodin. Na jeho přípravě se podílí i naše Společnost, jeden nás příspěvek (o výstavě fotografií Podkarpatská Rus v Příbrami) už byl odvysílán.

* **Krajina krásou oděná** s podtitulem „Země a lidé pod Karpaty“ – tak se jmenuje výstava fotografií **Jiřího Vetýšky z Podkarpatské Rusi** v Muzeu fotografie a moderních médií v **Jindřichově Hradci**. Byla otevřena začátkem prosince, potrvá do konce roku 2015. Na výstavě jsou k vidění fotografie pořizené na cestách na Podkarpatské Rusi, kam autor celkem třikrát zavítal. V rámci expozice se uskutečnila 3. prosince beseda s autorem o této zemi. ap

bo pamětní síně tohoto hrdiny 2. světové války. (Jeho paměti zpracoval historik Karel Richter, vydali jsme je pod názvem Účtování s časem.) Rozhodla o tom obecní rada Křičova. O projektu nás informoval starosta obce (a synovec generála) V. I. Křičaluši. Při svém pobytu v Česku se obrátil na Čs. obec legionářskou s prosbou o příspěvek na tento projekt. Dosud nevíme, s jakým úspěchem.

* **Rozhlasové vysílání o národnostních menšinách**, nazvané Mezi námi, o němž jsme informovali v minulém čísle, odstartovalo v listopadu 2015 na stanici Plus Českého rozhlasu. Na programu této stanice je každou sobotu od-

* **Členské příspěvky na letošní rok** je třeba zaplatit nejpozději **do 30. prosince**; číslo účtu: 129 39 111/0100. Připomínáme, že je možno také poslat na adresu: Dům národnostních menšin, SPPR, Vocelova 3, Praha 2. Zároveň děkujeme těm, kteří přispěli většinou, než je stanovený členský příspěvek, či jinak pomohli. Rádi zveřejňujeme jejich jména: Sofie Bolšaková – přispěla částkou 3000 korun (uhradila náklady na výstavu „Dřevěné kostelíky“ v Domě národnostních menšin); Jaromír Kronát a Jarmila Ničová - poslali 1 000 korun.

* **V Křičovu**, rodné obci generála Michala Křičalušského, se připravuje zřízení muzea ne-

Dramatická desetiletí dějin Podkarpatské Rusi

Na slavnostním shromáždění u sochy prezidenta Edvarda Beneše v Brně, které se tu koná tradičně vždy 28. října, byl letos přečten příspěvek historika Karla Richtera věnovaný dějinám Podkarpatské Rusi ve 20. století. Přinášíme zkrácenou verzi první části stati, další otiskneme v příštích číslech.

Dne 10. září 1919 byla na základě rozhodnutí mírové konference podepsána smlouva splňující požadavek představitelů rusínského národa. Podkarpatská Rus se stala součástí Československé republiky, která měla být podle litery smlouvy „vybavena nejširší samosprávou slučitelnou s jednotností státu československého.“ Její znak, vzpřímený medvěd, byl zahrnut do znaku republiky. V demokratických poměrech masarykovské republiky se nebyvale rozvinul politický a společenský život Rusínů. Stát přitom pečoval o modernizaci země rozsáhlou výstavbou silnic, železničních spojů, spojovacích zařízení, nemocnic, škol, atd. Přibývalo divadel, biografů, knihoven, hojně se vydávaly rusínské noviny, časopisy i knihy. Ožila rusínská kultura, zvyšovala se obecná úroveň vzdělanosti a rozšiřovaly se řady vlastní, rusínské inteligence. Z Čech přicházeli na pomoc úředníci, železničáři, učitelé, lesníci, policisté, ne aby kolonizovali a počesťovali zemi, ale aby jí pomáhali stavět se na vlastní nohy. Čeští sokolové tu zakládali tělocvičné jednoty, budovali tělocvičny a sokolovny. Přes potíže, které záhy vyvstaly v souvislosti s celosvětovou hospodářskou krizí i nerovnoměrným vývojem jednotlivých oblastí republiky, později i v důsledku sílících politických rozporů, lze souhlasit s tvrzením historiků, že „nikdy ve svých dějinách neprožila Podkarpatská Rus takový vzestup jako v letech 1919 až 1939.“

Zvelebování poměrů na Podkarpatské Rusi vydatně pomáhala i armáda. Ve svých pamětech Cestami života o tom vypráví generál Ludvík Svoboda, který měl k Rusínům zvlášť blízký vztah, neboť mezi nimi a s nimi prožil řadu let svého vojenského života: „Podkarpatská Rus procitla ze staleté zanedbanosti a armádě přitom okolnosti naprosto přirozeně přisoudily úkol pomáhat její civilizaci na nohy. Považte, takový vesnický chlapec, který rukoval, jel někdy poprvé v životě vlakem. A na vojně dostal své první kožené boty (doma chodil bos nebo v krpčích). Vedli ho k tomu, aby na sebe dbal a udržoval pořádek, naučili ho číst a psát, zacházet s rozličnými instrumenty. Nemálo důstojníků se přímo s buditelským nadšením věnovalo tomuto ušlechtilému civilizátorskému poslání. Z Podkarpatorusů byli později většinou ti nejlepší vojáci, o tom jsem se přesvědčil již tehdy a potom hlavně za války na frontě. Když se pak tito chlapi vrátili z vojny do svých domovů, získali si vážnost a otvírali už sami okna do temnoty pověr, která zastírala dosud myšlení prostých lidí...!“

Přes závažné sociální problémy, které na Podkarpatské Rusi vytvářely mimořádně příznivé podmínky pro politickou agitaci komunistů i nacionalistů, nestala se tato země v době mnichovské krize v r. 1938 slabinou republiky. Rusíni se v naprosté většině projevovali jako českoslovenští vlastenci. Protičeský fašizující naci-

onalismus velkoukrajinské ražby horlivě vstřebávající organizační i ideologické prvky hitlevského nacismu, nezapustil hlubší kořeny.

Po násilném odtržení českého pohraničí, v údobí tak zvané druhé, Česko-Slovenské republiky, nastaly na Podkarpatské Rusi stejně jako v životě celého státu závažné změny. Shodně se zavedením autonomního zřízení na Slovensku byla také na Podkarpatské Rusi 11. října 1938 dosavadní zemská správa vedená zemským prezidentem Antonínem Rozsypalem nahrazena autonomní vládou, jejímž předsedou se stal Andrej Bródy, pak 24. října nastoupila nová vláda v čele s Augustínem Vološinem. Název Podkarpatská Rus změnila za Karpatskou Ukrajinu. Zavedla vlastní vlajku a hymnu. Systematicky likvidovala demokratické svobody. Z rozhodnutí arbitrážní konference ve Vídni 2. 11. 1938 muselo Česko-Slovensko odstoupit Maďarsku jižní oblasti Slovenska a Podkarpatské Rusi s městy Užhorodem, Mukačevem a Berehovem. V lednu 1939, když se maďarským ministrem zahraničí stal germanofil Czár-

Foto Dana Kyndrová

ky, který Německu sliboval poslušnost, byl německý vůdce ochoten počítat s Maďarskem při konečném rozparcelování Česko-Slovenska. V březnu toho roku při rozdělení česko-slovenského státu udělil maďarskému vládci Horthyho svolení, aby vojsky obsadil Karpatskou Ukrajinu. Onoho 14. března 1939, přibližně v téže době, kdy jednotky wehrmachtu ve večerních hodinách překročily československé hranice v blízkosti Moravské Ostravy, daly se na pochod i jednotky maďarské armády. V prostoru Užhorodu narazily na odpor slabších československých sil, které byly nakonec donuceny k ústupu. Maďaři pronikli přes Lysou Horu k osadě Domanince, kterou v noci dobyli. Ráno již probíhaly boje poblíž Mukačeva a u Sevljuše na přístupech k Chustu. Brzy se ocitly v palebném ohni i československé jednotky u Fanč-

kova, Vrbovců, Činaděva, Svaljavy, Onokovců a Iršavy. Zároveň se maďarské jednotky probíjely údolím řeky Už podél železnice na Perečín a Užocký průsmyk.

Již v noci vyhlásila Vološinova vláda v Chustu všeobecnou mobilizaci. Obranu řídil vrchní velitel československých vojsk v Karpatské Ukrajině a zároveň ministr národní obrany Vološinovy vlády armádní generál Lev Prchala. Kolem desáté hodiny dopolední 15. března se v tělocvičné chustského gymnázia sešel karpatoukrajinský sněm vzešlý z únorových voleb, v nichž devadesát procent hlasů získala jediná povolená strana Ukrajinské národní sjednocení. Zároveň zasedala vláda. Obě instituce rozhodly bránit zemi před maďarským vpádem a usnesly se vyhlásit samostatný karpatoukrajinský stát.

Ozbrojené oddíly organizace Sič v Chustu v těchto dramatických chvílích vnášely do organizování obrany rozkol nesmyslnými útoky na československé vojsko. Jejich akce byly energickým zásahem armády likvidovány. Na Vološinovu žádost odeslanou do Prahy, aby československá armáda nepřestala bránit území Karpatské Ukrajiny, došla odpověď z hlavního štábu, že generál Prchala je povinen plnit rozkaz k evakuaci a že karpatoukrajinská vláda se má obrátit na německý konzulát v Chustu. Vološin současně požádal o ochranu Berlín. Jeho žádost zůstala bez odpovědi. Českoslovenští vojáci bez ohledu na evakuační rozkaz kladli Maďarům na všech úsecích houževnatý odpor. Společně s nimi bojovaly jednotky Stráže obrany státu, dobrovolníci z řad obyvatelstva a na-

konec i někteří příslušníci ozbrojených oddílů nacionalistické Siče. Generál Prchala v chvílkové dezorientaci požádal německého konzula v Chustu Hoffmanna, aby československé vojsko vzal pod svou politickou ochranu a zajistil jeho nerušenou evakuaci. Svou žádost odůvodnil skutečností, že čeští vojáci jsou vzhledem k připojení Čech a Moravy k říši německými státními příslušníky. Konzul se dostavil na zasedání sněmu a sdělil poslancům, že „německá vláda radí neklást odpor. Za vzniklých poměrů nevidí říšská vláda ke své litoosti možnost převzít nad zemí protektorát.“

V pozdních odpoledních hodinách sněm v zoufalé snaze o záchranu země odhlasoval vyhlášení samostatného státu Karpatská Ukrajina. Prezidentem byl zvolen A. Vološin.

KAREL RICHTER

Mukačevo před osmdesáti lety

Náš mukačevský spolupracovník Alexander Dudinszky poslal tentokrát místo informace či zajímavých snímků hned celou knížku – převedl do elektronické podoby publikaci s názvem Mukačevo. Vyšla v roce 1935, tedy před osmdesáti lety, má dvojazyčnou, rusínsky i česky psanou obálku, jinak je však celá v češtině. Skutečně pozoruhodný tisk; obsahuje stati různých autorů, fotografie i další materiály o městě, kde Saša žije a které je známé i mnohým z nás, pamětníkům či novodobým turistům. Seřadil ji „vrchní městský účetní“ (zřejmě v tehdejší Mukačevě) Karel Finger a zařadil do ní vedle faktografických informací i hodně obrazového doprovodu – panoramatické pohledy na město i detailní záběry městských budov, reprodukce výtvarných děl, atd.

V záhlaví se říká, že jde o „přůvodce městem a okolím,“ ale ve skutečnosti je to cenný sborníček článků o historii, hospodářství, kultuře, o složení obyvatel, městských institucích a dalších zajímavostech tohoto „nejtypičtějšího města Podkarpatské Rusi“, jak se hrdě říká v úvodu. Jistěže jsou tu také doporučení tras „příjemných výletů“, ale hlavní cíl knížky je informačně – osvětový, a samozřejmě také propagační: slovem i obrazem totiž dokládá mnohé z pozitivních změn, které do svěřeného regionu přinesla Československá republika. I nemalý

počet inzerátů (ty jsou české i rusínské) o leccems svědčí. Je to vlastně pouze větší brožura – nemá ani sto stran, ale vešlo se do ní snad všechno důležité, co bylo třeba o městě říct. Také svědectví o tom, co (nejen) pro toto město znamenalo necelých dvacet let předválečného Československa. Navíc je vskutku půvabná.

Pro ty, kdo si budou chtít na internetu zalistovat: <https://drive.google.com/file/d/0BxrMrA55haYiVFo5OVM1NjBNSUK/view> **ap**

Památce zakladatelů Československa

T. G. Masarykovi a Rastislavu Štefánikovi je věnována pamětní tabule slavnostně odhalená v říjnu tr. na budově školy v Perečíně na Podkarpatské Rusi. Škola byla postavena v období, kdy Zakarpatská oblast byla součástí Československa. Odhalení se účastnili generální konzul České republiky ve Lvově pan Miroslav Klíma, představitel Slovenského konzulátu v Užhorodě Daniel Caban, zástupci místních samosprávných orgánů, dále členové Klubu TGM v Užhorodě, Užhorodského spolku Slováků a obyvatelé města Perečín. Tabule byla odhalena díky finanční podpoře členů Klubu T. G. Masaryka a Užhorodského spolku Slováků.

IVAN LATKO

Pamětní deska významným osobnostem

Foto Ivan Latko

Z NAŠÍ KNIHOVNIČKY

O lidech a událostech

Vyšel užitečný a přehledně upravený kalendář událostí rusínských dějin a osobností. Pod názvem **Ludia a události – Rusínské kalendárium** jej vydal ZIRS (Združenie inteligencie Rusínov Slovenska). Kniha je ve slovenštině a obsahuje stručné, přitom hutné charakteristiky lidí a událostí.

V Kalendáriu najdeme samozřejmě nejen fakta o Rusínech z evropských zemí, ale i ze zámoří, např. z USA. I poměrně málo známá jména, např. údaje o Michalu Strenkovi, americkém vojákovi rusínského původu. (Slovenští dokumentaristé o něm právě natočili film, viz str. 14 tohoto čísla. V knize je však uveden jako Strenk, zatímco filmaři o něm píšou jako

o Strankovi. Wikipedie připouští obě podoby příjmení.)

Kalendárium řadí fakta netradičně – skutečně jako v kalendáři, tj. podle měsíců, kdy se událost stala, či kdy se příslušná osobnost narodila; v rejstříku je však všechno k nalezení podle abecedy, takže čtenář nemusí složitě hledat. Autorský tým (I. Rusinko, T. Lattová, M. Lyavinec, P. Medviď, J. Matiašková, M. Vatraň, J. Lipinský) využil již existující rusínistickou literaturu, jejíž seznam je v závěru připojen k textu.

Za tankem číhala smrt

„Tato kniha... byla na cestě od psacího stolu ke čtenáři provázena již demokratickou revoluční proměnou našich společenských poměrů umož-

ňujících zveřejnit osudy kapitána Vajdy v úplné pravdivosti, která jeho životní příběh jednoznačně zařazuje k vojenským tradicím, na něž můžeme být právem hrdi,“ píše v úvodu knihy **Za tankem číhala smrt** její autor Karel Richter. Kniha, z níž jsme před časem v našem časopise otiskli několik úryvků, právě vyšla v nakladatelství Naše vojsko. „Plně respektuje všechna známá životopisná fakta o životě a bojové činnosti československého Rusína Stěpana Vajdy včetně jeho věznění v sovětském pracovním lágru. Není ovšem vědeckou životopisnou monografií, ale beletrizovaným vyprávěním,“ dodává historik v předmluvě. V příštím čísle se k nové publikaci Karla Richtera vrátíme obsáhlejší recenzí. **ap**

Ilko Sova z Bajusova

Rusíni nikdy nebojovali za svá práva se zbraní v ruce. Většinou jsme v ruce drželi jen motyku. Ale víte, že se říká: Když Pánbůh dá, i motyka spustí.

S tím svým rusínismem moc nevycházej na světlo boží. Zůstaň raději ve stínu zapomenutých předků.

Kresby Fedor Vico

Běženci na Podkarpatské Rusi za první Československé republiky

(Dokončení z č. 3/2015)

Logickou reakcí podkarpatské inteligence rusínského a rusofilského směru a ruských emigrantů na aktivní činnost ukrajinské Prosvity a ukrajinských politiků se stala snaha založit vlastní politické a kulturní organizace. Z iniciativy haličských a bukovinských emigrantů rusofilského směru A. Gagatka a I. Curkanoviče vznikla v červenci 1920 Karpatoruská strana práce (*Karpatorusskaja trudovaja partija*, KTP). Její ideovou platformu vytvořila Jekatěrina Breško-Breškovskaja (1844–1934), zakladatelka ruské strany socialistů-revolucionářů (eserů), „babička ruské revoluce“, která před bolševickým terorem emigrovala z Ruska a usadila se v Užhorodě. Hlavní body politického programu strany: autonomie Podkarpatské Rusi, začlenění Zemplína, Šariše a Spiše do autonomního rusínského území, agrární reforma na základě principu rovnosti, zavedení ruštiny jako vyučovacího jazyka do rusínských škol. Breško-Breškovskaja se věnovala charitativní činnosti, získala prostředky pro výstavbu internátů pro žáky z nemajetných rodin, pomáhala zřízení nakladatelství *Školnaja pomošč*. KTP vydávala noviny *Russkaja zemlja*.

Za vydatné pomoci ruských emigrantů byla v březnu 1923 v Užhorodě na velké schůzi podkarpatských kulturních a politických činitelů založena Společnost Alexandra Duchnoviče (*Russkoje kulturno-prosvetitelnoje obščestvo im. Alexandra Duchnoviča*). Předsedou společnosti zvolen významný rusínský kulturní činitel Jevgenij Sabov (1859–1934), fakticky ji však řídil ambiciózní politik Štěpán Fencik (1892–1946), výkonným ředitelem byl významný ruský literární vědec J. Nedzelskij. Společnost vydávala časopis *Karpatskij kraj* (1923–1924), později *Karpatskij svět* (1928–1933), *Russkij narodnyj kalendar*. V edici *Izdanije* vydala 115 knih krásné literatury. Společnost zakládala v obcích knihovny, založila vlastní skautskou organizaci, zasadila se o budování pomníků rusínským buditelům, každoročně také pořádala festivaly *Russkije Dni*.

Boj o vliv mezi ruskými a ukrajinskými emigranty na rusínskou společnost měl také pozitivní výsledky. Většina emigrantů byli významnými odborníky v oboru historie (prof. A. L. Petrov, E. Perfeckij, J. Pasternak, O. Mycjuk), lingvistiky (I. Paňkevč, V. Pogorelov), etnografie (P. Bogatyrvov), dějin umění, architektury a literatury (V. Birčak, E. Nedzelskij, A. Popov, V. Sičynskij, S. K. Makovskij, V. Sachaněv). Byli mezi nimi lékaři, veterináři, inženýři. Většina z nich byla apolitická, věnovala se odborné práci a zanechala v zemi dobrou stopu. Významný ruský literární vědec S. K. Makovskij objevil pro československou společnost originální rusínskou kulturu, díky jeho úsilí byla na podzim 1924 zahájena velká národopisná výstava *Umění a lid Podkarpatské Rusi*. Výstava měla velký ohlas, stála u začátků putování českých umělců za poznáním původní, evropskou městskou civilizací nedotčené lidové rusínské kultury - do „československého Tahiti“ či „Orientu za Košicemi“, jak se Podkarpatí někdy říkalo. V. Sičynskij napsal monumentální

Z kolekce grafických listů Josefa Řeřichy *Dřevěné kostelíky na Podkarpatské Rusi a východním Slovensku*

monografickou práci *Dřevěné stavby v Karpatské oblasti*. Etnografii Rusínů dal novou interpretaci P. Bogatyrvov.

Koncem 20. let vzrostla aktivita emigrantů nacionalistického směru. V červnu 1928 se v Užhorodě konal 1. sjezd ukrajinské mládeže Podkarpatské Rusi. Ukrajínští nacionalisté zde odhodili kamufláž rusínismu, naopak drze a samolibě prohlásili: „Jsme Ukrajinci! Jsme zde! Naše slovo je hlasem lidu!“. Haličský ukrajinský radikál L. Bačinský vyzval delegáty sjezdu, aby šřili „správný“ název země – Zakarpatská Ukrajina. V propagaci tohoto umělého názvu byli nacionalisté zajedno s podkarpatskými komunisty, kteří to dělali z příkazu Kominterny už od roku 1924. Úřady reagovaly prohlášením této skupiny radikálů za nežádoucí osoby. Jmenovitě šlo o V. Pačovského a L. Bačinského z berehovského gymnázia, Balického ze svaljavské měšťanské školy, ředitele biografu Prosvity v Užhorodě A. Divniče, spisovatele S. Čerkasenka, spisovatelku M. Pidhirjanku (Lenert-Dombrowskou), herce divadla Prosvity Samojloviče. Jmenovaní byli odsunuti do Haliče, někteří (Čerkasenko, Samojlovič aj.) našli přístřeší v Čechách. Další byli propuštěni ze škol a úřadů.

Za rok se Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) se sídlem ve Vídni pokusila vytvořit na Podkarpatské Rusi vlastní teroristickou buňku. Nenalezla však vhodné kádry, proto do Užhorodu vyslala zkušnou „bojovnici“ ze Lvova S. Novakivskou, která vytvořila v užhorodském učitelském semináři teroristickou skupinu podle vzoru haličského UVO. Její člen, student F. Tacinec, spáchal v den konání Ruského dne (1. 6. 1930) atentát na předsedu Společnosti Duchnoviče J. Sabova. Atentátník byl zatčen. Vyšetřování usvědčilo členku OUN a UVO S. Novakivskou jako organizátorku atentátu. Účastníci atentátu byli odsouzeni k dlouholetému vězení. Tím skončilo koketování vládních kruhů s nacionalistické části ukrajinské emigrace v ČSR.

V 1933 na Podkarpatské Rusi byla obnovena ilegální odbočka OUN pod vedením místních odchovanců haličských ukrajinských emigrantů J. Chimince a S. Rosochy. První řídil ilegální práci, druhý pak masovou propagandu. Ideovou

výchovu ukrajinského nacionalistického „dorostu“ zabezpečoval časopis *Probojem*, vydávaný v Praze S. Rosochou. Za rok OUN svolala do Užhorodu 2. sjezd ukrajinské mládeže Podkarpatské Rusi, jehož úkolem bylo jasně vytyčit cíl hnutí. Organizátoři sjezdu otevřeně prohlásili, že dlouhodobým cílem hnutí je „připojení regionu k ukrajinské pevnině Kijiv–Lviv (Kyjev–Lvov), jakmile to bude možné.“ Prohlášení ukrajinských nacionalistů bylo kvalifikováno policií jako protistátní. Vláda byla na nebezpečí radikalizace ukrajinského hnutí na Podkarpatské Rusi upozorňována, i když nemělo masový charakter. Názorně to dosvědčil částečný jazykový plebiscit (14. 9. 1937). Podle nařízení ministra školství se rodiče měli rozhodnout, podle které jazykové učebnice by se měly učit jejich děti: *Ruske grammatice* Ivana Paňkeviče nebo *Russkoj grammatike* Jevmenije Sabova. Volba se měla konat mezi ukrajinskou (Paňkevič) a ruskou (Sabov) učebnicí, tedy fakticky mezi ukrajinskou a rusínskou národní orientací obyvatelstva Podkarpatské Rusi. Pro Sabovovu učebnici hlasovalo 313 rodin, pro Paňkevičovu 114. Výsledek plebiscitu byl drtivou porážkou Prosvity, tj. ukrajinských nacionalistů. Pro čtyři pětiny obyvatel regionu byl pojem „ukrajinský“ stále cizí. Nacionalisté nové generace pohotově reagovali na tuto porážku: 17. října 1937 probíhal v Užhorodě tzv. celoukrajinský sjezd společnosti Prosvita. Organizátoři jej koncipovali jako protiargument k jazykovému plebiscitu a shromáždili v Užhorodě tisíce studentů, členů ukrajinské skautské organizace Plast. Vůdce mladých podkarpatských nacionalistů Š. Rosocha vystoupil na sjezdu s iredentistickým heslem: Nepotřebujeme autonomii od Čechů, ale nezávislý ukrajinský stát!

Československá krize 1938 rozdělila řady ukrajinských a ruských emigrantů. Demokratický smýšlející emigranti, zvláště ruští, odešli na Západ, ukrajínští se zapojili do budování „ukrajinského státu v Karpatech“ – tzv. Karpatské Ukrajiny, tohoto vytvoření nacistických tajných služeb, a dočkali se dalšího zklamání. Jejich osud byl smutný, v květnu 1945 absolutní většina z nich byla zatčena sovětskou kontrarozvědkou a skončila v gulagu. **IVAN POP**

Československé jednotky v zahraničí za 2. světové války

(Dokončení stati publikované v číslech 1, 2 a 3)

První. čs. armádní sbor byl nejpočetnější a nejvýznamnější ozbrojenou složkou čs. zahraničního vojenského odboje, ve které v letech 1942 – 45 působilo na 60.000 čs. občanů. Podkarpatští Rusíni – kterých sloužilo v AS při překročení čs. hranic v r. 1944 zhruba 7100 a ještě v květnu 1945 celkem 5349 – přispěli neocenitelně k osvobození ČSR. Je třeba zdůraznit, že podkarpatští Rusíni představovali většinou čtvrtinu až třetinu stavu naší východní jednotky (v prvních fázích budování čs. jednotky v SSSR měli absolutní převahu), ačkoliv dle statistik činil v předválečném Československu počet podkarpatských Rusínů zhruba jen 440.000 osob (tj. necelá 3% z celkového počtu 15 miliónů obyvatel předválečné ČSR). Úcta a vděk žijících však patří i nespočetným tisícům Rusínů, kteří během války a po ní zahynuli ve stalinových žalářích a táborech nucených prací. Dá se s určitostí tvrdit, že s výjimkou Židů neměla žádná národnostní skupina předválečného Československa za 2. světové války a těsně po ní větší procentuální ztráty než právě podkarpatští Rusíni. Odhaduje se, že v uvedeném období zahynulo na 80.000 příslušníků tohoto etnika.

Zcela jinak se situace čs. vojska vyvíjela na Západě, i když nemalý počet čs. vojáků tam dospěl přes SSSR. K 20.2.1940 měla čs. armáda ve Francii 8535 osob, z toho 448 důstojníků. Z uvedeného počtu bylo 3800 Slováků (ale jen 29 slovenských důstojníků) a 3845 Čechů (411 důstojníků). Zbytek tvořili němečtí antifašisté ze Sudet a Židé. Do zahraničí odešlo za německé okupace asi 1265 letců (vč. pozemního personálu), tj. 25 – 30% předválečného stavu čs. letectva. Ve Francii bylo v letech 1939 – 1940 nasazeno 110 čs. pilotů, kteří dosáhli 129 se-

střelů a poškození německých letadel, dalších 25 německých strojů bylo zničeno pravděpodobně. Při těchto akcích zahynulo 27 čs. letců. Po pádu Francie v červnu 1940 bylo do Velké Británie evakuováno 932 čs. letců.

V čs. pozemních silách ve Velké Británii došlo v r. 1940 ke krizi; z 3274 mužů tehdy 539 nespokojenců (většinou levicového zaměření, částečně bývalých španělských interbrigadistů) opustilo čs. armádu (16,5%) a dalo přednost britskému internačnímu taboru pro „hostile aliens“ (nepřátelské cizince). Krize se projevila v menším měřítku i u čs. letectva ve Velké Británii. Po přepadení SSSR v r. 1941 nacistickým Německem se rebelanti do čs. vojska vrátili. Do bitvy o Velkou Británii v r. 1940 se zapojilo celkem 89 čs. pilotů organizovaných v 310., 312. a 313. čs. peruti, kteří dosáhli 56 jistých sestřelů, 15 pravděpodobných a 15 poškození. V bitvě zahynulo 11 čs. stíhačů a 12 bylo zraněno plus další ztráty byly u 311. čs. bombardovací perute (13 padlých, 2 zranění a 7 zajatých). Další vývoj čs. letectva ve Velké Británii: k 15.2.1943

tam čs. letectvo mělo 1521 mužů (nejvyšší stav za celou válku) – průměrný stav byl 1480 mužů. Problémem bylo doplňování ztrát, které činily u čs. letectva ve Velké Británii v letech 1940 – 1945 celkem 487 letců. Po skončení války zůstalo v r. 1945 v čs. armádě sloužit 444 čs. letců z RAF. Čistky v armádě po únoru 1948 přecházely v čs. armádě pouhých 13 z nich.

Souhrnně tedy během 2. světové války působily v zahraničí tyto čs. jednotky: 1. čs. armádní sbor v SSSR, který měl 16 tisíc mužů (zdroje k doplňování: 45.000 volyňských Čechů + 20.000 podkarpatských Rusínů v gulazích + mobilizace na osvobozeném území PR a Slovenska); Čs. samostatná obrněná brigáda měla v r. 1944 ve Velké Británii 4388 mužů; v RAF sloužilo zhruba 1500 mužů; dvě čs. partyzánské brigády v Jugoslávii měly 7 tisíc mužů. V severní Africe sloužilo k 24.7.1942 celkem 1636 čs. vojáků (156 důstojníků a 1480 poddůstojníků a vojínů). 11. čs. pěší prapor - východní (velitel pplk. Klapálek) měl 634 mužů. Při obraně obleženého Tobruku bylo 14 mrtvých a 81 zraněných Čechoslováků. V červenci 1942 byl prapor reorganizován na 200. čs. lehký protiletectvý pluk, který byl později rozpuštěn. Jeho příslušníci byli přiděleni ve Velké Británii k čs. letectvu a k 1. čs. samostatné brigádě, která k 20.8.1940 měla 3274 mužů, z toho 459 Slováků – z brigády odešlo v prvotní fázi 105 Slováků (22%). Dnem 1.9.1943 byla místo shora uvedené brigády vytvořena čs. samostatná obrněná brigáda (velitel gen Liška, která v říjnu 1944 měla 4338 mužů (243 důstojníků) a k 8.5.1945 to bylo už 6164 mužů (328 důstojníků). Od září 1944 se brigáda zúčastnila obléhání Dunkerque, kde ztráty činily 189 mužů, z toho 56 jen za duben 1945.

FRANTIŠEK HRONÍK

Výběr z použité literatury

Ivan POP: Dějiny PR v datech; Toman BROD: Československo a Sovětský svaz 1939 – 1945; Josef NEVYHOŠTĚNÝ: Financem na PR; Radan LÁŠEK: Jednotka určená SOS – díl třetí; Jan DEMČÍK: Můj útek do gulagu; Karel RICHTER + Antonín BENČÍK: Kdo byl gen. Píka; Karel RICHTER: Podkarpatští Rusíni v boji za svobodu; Michal KRIČFALUŠI + Karel RICHTER: Účtování s časem – 2 díly; Peter ŠVORC: Zakletá země; Jaromír HOŘEC: PR – země neznámá; Jaromír HOŘEC: Pravda o Podkarpatsku a další texty JH; Ladislav KUDRNA: Odhodlání bojovat; Jaroslav VACULÍK: Hledali svoji vlast; Walter K. HANAK: Podkarpatsko-rusínská otázka 1918 – 1945; Kamil KROFTA: PR a Československo; Wikipedie: Karpatsko-dukelská operace.

Foto archiv

Užhorod tleskal Češkám

Poprvé v historii startovala některá z českých sportovních reprezentací v oficiálním mezistátním utkání v Užhorodu. V místní městské hale se v neděli 12. října 2015 hrálo utkání o postup na mistrovství Evropy v házené žen. Česká reprezentace vyhrála nad Ukrajinou 24 : 20. Duel proběhl v mimořádně přátelském a fair prostředí. Náš snímek zachycuje část našich reprezentantek v momentu, kdy se hrála česká hymna.

zý

Rusínsky jazyk na Slovensku 20 rokov po kodifikácii

Pokračování z č. 2/2015 a 3/2015, ďalší vybrané pasáže ze studie doc. PhDr. Anny Pliškové, PhD, prednesené na konferenci o národnostných menšinách 2014.

Priaznivejšia situácia s uplatňovaním rusínskeho jazyka v úradnom styku je pri jeho používaní v **hovorenej podobe**. Ako základný komunikačný prostriedok sa používa: **na komunálnej úrovni počas zasadnutí miestnych samospráv**, najmä v obciach s dominantným rusínsky hovoriacim obyvateľstvom a s prevahou rusínsky hovoriacich poslancov miestnych samosprávnych orgánov. Písomná agenda z týchto zasadnutí sa však vedie iba v jazyku slovenskom, čo je akiste determinované neovládaním pravidiel rusínskeho pravopisu osôb poverených vykonávaním zápisov, resp. neovládaním vo všeobecnosti grafického systému rusínskeho spisovného jazyka, t. j. azbuky.

Od roku 2005 niektoré úradné informácie, napr. **oznamy o čase a mieste konania volieb**, začali vydávať v jazykoch národnostných menšín, vrátane rusínskeho, aj orgány **Prešovského samosprávneho kraja**, v ktorom žije aj základná masa Rusínov. Pri absencii úradných prekladateľov do rusínskeho jazyka preklady si zabezpečujú u jednotlivých rusínskych občianskych združení alebo u odborníkov na rusínsky jazyk zo štátnych verejných inštitúcií.

Rusínsky jazyk na Slovensku je možné používať takisto v **písomnom kontakte s Kanceláriou verejného ochrancu práv** (ombudsmana), ktorá svoje formuláre vydáva takisto v jazykoch národnostných menšín. Právo na verbálnu komunikáciu v úradnom styku Rusíni využívajú aj v **súdnych procesoch na jazykovo zmiešaných územiach**, a to aj bez prizvania tlmočníka – vďaka príbuznosti a zrozumiteľnosti rusínskeho a slovenského jazyka.

V poslednom období evidujeme **častejšie používanie rusínskeho jazyka v úradnej sfére počas cirkevných obradov** – sobášov, krstov, pohrebov a pod., prevažne v gréckokatolíckych farnostiach na severovýchode Slovenska, čo priamo súvisí s iniciovaním a realizáciou **pastoračnej praxe v rusínskom jazyku** zo strany rusínskych kňazov Prešovskej gréckokatolíckej eparchie.

Najsilnejšiu pozíciu v úradnom kontakte má používanie rusínskeho jazyka medzi **rusínskymi kultúrno-spoločenskými organizáciami**, niektorými **štátnymi inštitúciami** zameranými na národnostnú problematiku tak v rámci SR, ako aj v medzinárodnom kontexte. Spravidla ide o členské organizácie **Svetového kongresu Rusínov**, ktoré okrem Slovenska pôsobia v Česku, Poľsku, Maďarsku, Ukrajine, Srbsku, Chorvátsku, Rumunsku a USA. Všetky zasadnutia orgánov týchto organizácií, vrátane ich písomnej agendy, sa vedú v **rusínskom jazyku s dodržiavaním regionálnych spisovných noriem**. V medzinárodnom kontexte sa na spoločných podujatiach takisto používajú jednotlivé spisovné normy rusínskeho jazyka alebo určitá forma interdialektu. Môžeme konštatovať, že hoci po

Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove oslavilo v roce 2015 sedmdesáté výročí vzniku. Bylo založeno v listopadu 1945. Záběr z představení.

roku 1989, najmä však po kodifikácii rusínskeho jazyka (1995), **narástla miera používania rusínskeho jazyka v úradnej sfére**, dôkladná a hlavne systematická pozornosť tejto otázke zo strany rusínskych občianskych združení by mohla pomôcť rozšíreniu sfér jeho uplatnenia v súlade s platnou legislatívou. Je to dôležitý moment nielen z hľadiska propagácie materinského rusínskeho jazyka vnútri etnika, ale aj z hľadiska pestovania pozitívneho vzťahu k nemu v rozličných vrstvách tak rusínskeho obyvateľstva, ako aj príslušníkov iných národnostných menšín. Širšie zastúpenie rusínskeho jazyka v úradnom styku má takisto významný **psycholingvistický aspekt**: príslušníkom tohto etnika poskytuje možnosť, aby si uvedomili, že ich spisovný jazyk má dostatočnú mieru dôstojnosti pre fungovanie aj vo vyšších sférach spoločenského života ako je bežná komunikácia.

3. Scénicko-divadelná sféra

V tejto sfére sa miestne nárečia Rusínov aj pred kodifikáciou rusínskeho jazyka používali počas kultúrnych akcií miestneho alebo regionálneho charakteru, a to: v sprievodných moderátorských textoch, pri interpretácii poézie tzv. ľudových autorov, v slovo-hudobných pásmach amatérskych folklórnych súborov, pri interpretácii ľudových piesní, vo vystúpeniach amatérskych divadelných skupín.

V polovici 90. rokov 20. st. na žiadosť verejnosti významnou jazykovou transformáciou z ukrajinského spisovného jazyka na hovorový rusínsky jazyk prešlo profesionálne Ukrajinské národné divadlo v Prešove, ktoré od roku 1990 nesie názov **Divadlo Alexandra Duchnoviča** a svoj repertoár niekoľko rokov prezentuje výlučne v rusínskom jazyku. Ide o jediné rusínske profesionálne divadlo na svete, ktorého história bola zaujímavá tým, že sa stalo prvou ukrajinskou kultúrnou inštitúciou v prešovskom regióne po 2. svetovej vojne, a v polovici 80. rokov 20. st. sa stáva **prvou kultúrnou inštitúciou** zameranou na používanie rusínskeho jazyka. K rusínskemu jazyku sa vrátilo najmä

preto, lebo ako zájazdové divadlo je odkázané hlavne na publikum v regiónoch severovýchodného Slovenska, ktorého základ tvorí rusínske obyvateľstvo. Jazyková transformácia bola nevyhnutná aj v dôsledku dlhodobého ignorovania divadelných predstavení v ukrajinskom jazyku obyvateľmi obcí rusínskej národnosti a nastoľovania ich požiadaviek na zrozumiteľnosť jazyka. Hoci spočiatku po roku 1989 vedenie divadla sa snažilo zaraďovať do svojho repertoáru aj hry v ukrajinskom jazyku, neschopnosť ich „predať“ medzi Rusínmi predurčila jeho prechod výlučne na repertoár v jazyku rusínskom, v ktorom sa objavujú tituly zo svetovej klasiky, slovenských ale aj miestnych rusínskych autorov. Moderný prístup hosťujúcich režisierov v spojení s používaním pre bežného diváka zrozumiteľného jazyka priniesol tejto kultúrnej inštitúcii za posledných vyše 15 rokov významné úspechy na domácich i zahraničných scénach. Neklamným dôkazom toho je pomerne častá nominácia členov činohry DAD na prestížne ocenenie v rámci SR – **Divadelná osobnosť sezóny** (v skratke DOSky).

4. Mediálna sféra

Mediálna sféra používania rusínskeho jazyka je v súčasnosti na Slovensku zastúpená **štyrmi tlačovými periodikami občianskeho charakteru**: *Rusyn*, *Narodný novynký*, *Info-Rusyn*, *Holos Rusyna*; **dvomi periodikami cirkevného charakteru**: *Blahovistnyk*, *Artos*; **elektronickým verejnoprávnym médiom** *Rádio a televízia Slovenska* (RTVS); **internetovým rádiom** *Rusyn FM*; **dvomi internetovými novinami**: *Akadémia rusínskej kultury*, *RusinForum*. Každé z nich má významnú úlohu: pri sprostredkovaní informácií v materinskom jazyku pre príslušníkov rusínskej menšiny, pri získavaní informácií o danom etniku zo strany občanov iných národností, najmä však v procese národnej identifikácie časti obyvateľstva severovýchodného Slovenska ne-slovenskej národnosti.

ANNA PLIŠKOVÁ
(Pokračování v ďalších číslech)

Můj druhý tatínek Alexander Žichovič aneb Pozoruhodné životní osudy ukrajinského emigranta

Měl jsem dva tatínky. Genetický tatínek měl pouze jednu vadu, nenechal na pokoji jedinou sukni, která šla kolem. V mých dvou letech se proto rodiče rozvedli a máti po několika letech, v době hospodářské krize, se z Prahy odstěhovala do podkarpatoruského Užhorodu, kde si založila jídelnu. Podnik ji dobře prosperoval, měla několik zaměstnanců, proto na daňové záležitosti přijala emigranta ing. Alexandra Žichoviče. Ten se později stal jejím manželem.

Můj druhý tatínek měl velice pestré životní osudy, které stojí za zaznamenání. Narodil se 1. ledna 1900 v Bobrujsku na Bílé Rusi v rodině vedoucího hospodářského správce velké-

jící ruské a ukrajinské učitele, kteří neměli čl. občanství. Propuštěn byl i můj otcím, který se v čase hospodářské krize živil kondicemi, pak se uchýlil v místní pojišťovně a v roce 1937 byl doporučen mé matce k vyřizování daňových příznání. Spolupráce byla velmi dobrá, postupně se s matkou sblížili a stali se manželi.

Otcím během svého pobytu na Podkarpatské Rusi byl členem ukrajinského nacionalistického spolku Prosvita, která svým nacionalismem často komplikovala politiku československé vlády. Především ukrajinští emigranti, vesměs vzdělanci, byli sice početně zastoupeni na Podkarpatské Rusi pouze malým procentem, ale mezi

skou Rus a k desetitisícům Čechů se zachovali velice slušně. Všem umožnili návrat s veškerým movitým majetkem do tehdy již vzniklého Protektorátu Čechy a Morava. Celá rodina v čele s otcím našla krátkodobý asyl u matčinych sourozenců v Litvli. Matka získala do pronájmu hostinec Na Vyšehradě asi 2 km východně od Konice. Otcím dělal výčepníka a číšníka, matka se starala o kuchyň. Vždy aristokraticky se chovajícího otcíma pobuřovala nutnost obsluhovat kdejakého opilého primitiva a hledal jiné odpovídající uplatnění. Po jednom a půl roce byl přijat jako vedoucí administrativního oddělení v redakci ukrajinského vydavatelství Probojem v Praze. Vlastníkem byl bývalý politik tzv. Karpatské Ukrajiny a důstojník Ukrajinské Sítě dr. Rosocha, který, stejně jako řada jeho spolupracovníků, uprchl do Čech, kde s povolením Němců vydával pro Ukrajince časopis Probojem. Koncem roku 1944 Němci našli časopis u padlých sovětských partyzánů, zakázali jej a Rosochu s otcím zatkli. Otcíma, jako administrativního úředníka, ještě před koncem války propustili, ale Rosocha byl vězněn až do revolučních dnů 1945.

Brzy po skončení války byl otcím jmenován národním správcem a po několika měsících pak ředitelem továrny na nízkotlaké kotle v Holicích v Čechách. Na vedoucím místě se výtečně uplatnil, rozšířil výrobu a v roce 1947 byl v národní soutěži vyznamenán státním vyznamenáním. Po „vítězném únoru“ i v nových poměrech pokračoval ve vedení podniku až do ledna 1953, kdy byl náhle zatčen a obviněn ze špionáže ve prospěch západních mocností. Po třech měsících, po podepsání slibu mlčení, byl bez soudu propuštěn a přijal místo archiváře ve Vítkovických železárnách. Tam se velice dobře uplatnil a po roce byl ustanoven hlavním archivářem. V roce 1960 odešel do důchodu a až do konce života se vyhýbal veškeré veřejné činnosti. Smířen s bolševizmem i se „západními imperialisty“ tiše zemřel 15.12.1973.

ZDENĚK NECHANICKÝ

ho šlechtického panství. Měl pět sourozenců, tři bratry a dvě sestry. Během 1. světové války maturoval na kyjevském gymnáziu a po ukončení studií byl odveden do carské armády. Brzy získal hodnost podporučíka a později byl přemístěn na frontu. Po různých peripetiích, již po pádu carismu, bojoval s ruskou armádou v Besarábii, kde byl v roce 1917 těžce zraněn. Po léčení a operacích v různých nemocnicích, již víceméně vyléčen, uprchl před bolševiky do Polska, kde ho v roce 1919 ve Varšavě internovali. V roce 1921 s několika dalšími ruskými a ukrajinskými emigranty stejného osudu odtud uprchli, a v prostoru Babí hory na Oravě překročili československé hranice. Žichovič v Praze brzy získal politický azyl. V poválečném Československu nejprve těžko hledal práci, dokonce několik měsíců dláždil pražské ulice. Později začal studovat na Ukrajinské ekonomické fakultě v Poděbradech, v roce 1927 byl promován inženýrem ekonomie. Po promoci odjel do Užhorodu, kde se zapojil do aktivit ukrajinského spolku Prosvita.

V poválečné době byla československá vláda postavena před obtížný problém: zřízení rusínského školství. Přestože ještě neměl čl. občanství, získal A. Žichovič místo učitele a učil několik let na venkovské rusínské obecné škole. Začátkem třicátých let maturovali první absolventi učitelského ústavu v Užhorodě, kteří začali na obecných školách nahrazovat dosud vyuč-

místním obyvatelstvem měli politický vliv. Na podzim 1938 vyvrcholila politická situace obsazením našich pohraničních oblastí Německem, Maďarskem a Polskem. V zabraném území se ocitnul také Užhorod. V kritických dnech před zábohem maďarskou armádou nás evakovala vojenským autem čs. armáda do Chustu. Zde se v nových podmínkách začali silně aktivizovat ukrajinští nacionalisté, kteří si vynutili na ústřední vládě tzv. 2. republiky autonomní postavení Podkarpatské Rusi, posléze přejmenové na Karpatskou Ukrajinu.

Zástupci této „vlády“ navázali diplomatický kontakt s Berlínem a po vzoru slovenské Hlinkovy gardy založili vlastní ukrajinskou nacionalistickou miniarmádu Síť. V té době obdržel otcím československé občanství a začal pracovat na Zemském úřadě v Chustu. Matka ještě koncem roku 1938 otevřela v Chustu prosperující jídelnu. Výtečná situace naší rodiny však měla krátké trvání. Ve dnech 14. a 15. března 1939 zanikla naše republika a Podkarpatskou Rus začala obsazovat maďarská armáda. Představitelé čs. státu na Podkarpatské Rusi, odtržení od českých zemí nově vzniklým Slovenským státem, neměli informace o situaci. Došlo k bojům mezi naší a maďarskou armádou. Do bojů s Maďary se zapojila i ukrajinská Síť. Naše jednotky, operující na západ od Chustu, ustoupily na Slovensko, ostatní přešly do Rumunska. Během několika dnů obsadili Maďari celou Podkarpat-

Kniha kuchařských předpisů vychází v prosinci 2015, lze si ji objednat na adrese SPPR.

Родный край

Додаток до новинки *Podkarpatská Rus* (Прага – Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духовицкий

Рождественны свята в русиньских традициях

Приходить час Рождественных свят, свят покоя і любви. В днешній добі на нас з телевізії смотрять «виночны» рекламы помалы уж од октобра, люде ся наганяють за дорогыма дарунками а Рождество Христове, красне і таёмне так як го переживали нашь предкове ся вытрачат. Кідь ся так в думках вертам до часів дитинства, уж не памятаю ани на еден дарунок, котрый ем дістала під стромик, но зато з радостів а може дакус і з цдивотов споминаю на то, як сьме переживали тот різдвяный час і на обычаї, котры ся дома дотримовали, а котры в днешніх часах видно все менше і менше.

Рождественный час ся на нашьх селах зачинав а іщі все зачинать уж різдвяным постом - Філіповков, котрый зачинать 40 днів перед Рождеством.

Русиньский край був все богатый на звыкы і традиції, а зато ем ся розгодла написати даншо о нашьх традициях, о обычаях нашьх дідів.

На Святый вечер ся вставать скоро рано. Газдынї ся уж од самого рана крутят коло шпартета, бо треба нарыхтовати на цілы свята, зато бо на празник Рождества Ісуса Христа мати і мігла свято, тоды ся ани не порайть ани ся не варить їсти, а зато треба нарыхтовати вышитко допереду. Таковой з рана треба каждому повертати вышитко, што маме пожычане, бо на свята не мати быти в обыстю під чужде. На Святый Вечур ся не ходит по хыжах, бы сьме до дакого занесли біду. Хлопи роблять газдівску роботу, бабы варять їсти і порайть хыжу а діти парадять стромик. Стромик ся в русиньских хыжах не робить лем тоды, кідь є в родині жалоба (кідь іщі не перешов рік од смерти близкого). Перед вечерев треба накормити звірята, жебы нич на господарстві незостало в тот вечер голодне.

Рыхтусь ся стіл. Під стіл ся кладе солома (бо Ісус Христос був по народжини положеный на солому), сокыра або мотыка (подля того, з чого родина жыє — ці з газдованя або работы в лісі). Коло стола ся обкручат ланчок, на котрім мають вышиткы членове родины цілу вечерю положены ноги (жебы ціла родина тримала доведна, як тоты огнивка на ланчку). Стіл ся прикрывать білым обрусом, під котрый ся кладе на каждый рік стола даяка коруна і жменя пшениці (жебы в родині не хыбавав хліб і грошы). На серед стола ся поставит посвячена свічка, котра є захпата до горнятка з пшеницїв. Сїй світло освічує хыжу цілу вечерю, вышиткы остатны світла ся на вечерю згасять. Даколи ся на стіл не давали таніры, вышиткы їли з едной мискы. В днешній добі ся таніры рядні хоснують, но на стіл ся кладе о еден танір і ложка на вецей (про помершых і подорожніх), про них ся робить і окреме місце коло стола.

На Святый вечер є строгый піст, варять ся постны їдла без мяса, молока, масла, яєц. Цілий день ся постит а їсть ся аж на вечерю. Вечеряти ся зачинать кідь выйде перша звизда а кідь ся розозвучать церковны званы. Но перед вечерев ся ціла родина їде омыти студеню водов (жебы были вышиткы здравы як тота вода), даколи ся ходило мыти до потічка або ку студні. Найсамперше ся їдуть мыти дідо і баба, потім газда з газдынїв а наконец діти.

Святый вечер

Святый вечер не такий,
як другы вечары.
В воздусі ся мішають
святости і чары

Свічка в зерні на столі
з світлом Віфлесма
наскрізь ВШЫТКЫХ просвітлять;
В хыжі - кус із неба.

І завидить звіринка,
ставшы покрай ліса:
Посмотрійте, днесь людюм
Господь народив ся!

Выгварям свій Отче наш
ї я - мале створіння,
бы в мі зышло насіня того,
што створив ня.

Автор віршів: Штефан Сухый (2010)

Каждый ся мыє з грошами, котры му дасть до руки найстарший член родины.

Вечеря все зачинать молитвов а не сміє хыбовати ани молитва за помершых. Аж потім ся сідать ку столу а зачинть ся їсти. На столі мусить быти шытко порыхтоване так, жебы ніхто не ставав од стола і неходил од нєго. Од стола може стати лем газдыня. На стіл ся обычайні кладе холем 7 їдел. У нас ся кладе на стіл мід з хлібом і часнок, ябко, грибова поливка-варова, мачанка-варова, перогы з капустов і з бандурками, бобалькы з маком, сливчанка, рыба з пістныма бандурками. По

молитві, на зачатку вечері робить газдыня каждому крестик з медом на чало (бы сьме были такы солодкы і добры як тот мід). Потім собі пришеме штамперилом палінкы (бы ся їдло жалудка не хопило). Далей ся їсть по стручку частку з хлібом і солєв, а потім уж вышиткы їдла по порядку. Каждый мусить їсти з каждого їдла а даколи ся з каждого їдла кус одобрало і про худобину (звірята). На кінці вечері ся розкрийть ябко на тілко фалатків, кільки людеї вечерять. Ябко ся розкрийть на шырку а подля середка ся передповідать, яка буде родина здрава по цілий рік. По вечері голова родины задує свячену свічку. Кідь їде дым до горы, або до того боку де є порожне місце, та є добрі, кідь дым їде на дакотрого чоловіка за столом, тот ся правдіподобно другого Святого вечера не дожыє.

По вечері ся шытко зо стола спряче на свое місце, бо то ся буде доїдати на Рождество, бо в тот день ся не варить. Потім приходжають віфлесмі і співають колядкы. Вечур вышиткы люде їдуть до церкви на Велике Повечеріє, славити Рождество Ісуса Христа.

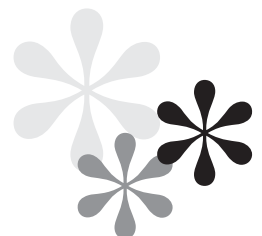
АЛЕНА БЛЫХОВА

*А я Вам вішную щастливы Свята!
Першы спроваджати, другы дочекати,
До Нового рочку щастливо вступити,
На многая і благая літа пожыти!*

**ХРИСТОС РАЖДАЕТСЯ!
СЛАВИМЕ ЄГО!**

Foto Dana Kyndrová

PODKARPATSKÁ RUS JAKO MOST UKRAJINY DO EVROPY

Srdečně zdravím Společnost přátel Podkarpatské Rusi. Pozdravení patří i tamním našim nekdějším spoluobčanům. Nedomnívám se, že bychom měli Podkarpatskou Rus Ukrajině odejmout, ale měli bychom posilovat naše vzájemné vztahy, a to i mezistátními dohodami. Bylo by dobré, kdyby se Podkarpatská Rus stala takovým „mezistátem“ mezi Ukrajinou a námi, kdyby se stala mostem z Ukrajiny do Evropy. Vznikla by tak příležitost k podnikatelským záměrům, ale především k rozsáhlé kulturní výměně. Byla by to skutečná národní výzva prospěšná pro obě strany.

Redaktorka časopisu Podkarpatská Rus na mou žádost svolila, abych přejímal články z tohoto zajímavého časopisu pro můj zpravodajský web. Jako přítel Podkarpatské Rusi z toho mám dvojnásobnou radost. Doufám, že to bude začátek cestičky k stavbě onoho mostu.

Jicchak Seifert, Izrael

HLEDÁM PŘÍBUZNÉ V MUKAČEVĚ

Hledám příbuzné a potomky Jana Wally (přednosti na železnici) a Anny roz. Javorské, římskokatolického vyznání. Syn byl Ing. Viktor Walla, nar. 27. 3. 1903. Víím, že někdo z příbuzných byl učitel... Dále hledám jakékoliv informace o Václavu Hanzlovi, nar. 30. 6. 1892, který se usídlil se svou ženou Alžbětou na Podkarpatské Rusi, v r. 1938 ji musel opustit a vystěhovat se. Všechny majetek tam zůstal, žádnou náhradu za něj nedostali.

Jaroslava Walová

Místo narození

Jenom dvě slova – a jak velký význam mají v našem životě! Když jsme před časem vyplňovali sčítací list, asi nejděle se většina z nás zamyslela u řádku „místo narození“. Ne proto, že bychom to nevěděli, ale vybavila se nám spousta událostí spojených s těmi dvěma slovy. I já, která se narodila na Podkarpatské Rusi, hodně vzpomínám. Vzpomínám jak jsem vnímala lidi kolem sebe, maminku, tatínka, babičku, sourozence. Děti ze sousedství, se kterými jsme hráli kuličky, skákali školku. Statečné vykročení do první třídy, a jakáže bude paní učitelka. Hodně nových kamarádů ve škole i zlobiví kluci, kteří nás tahali za copánky. Společné chození do přírody, místa kde rostly bledule s nejvyššími stonky, největší karpatské modré zvonky. Místa, kde určitě najdeme nejvíce jahod - trávnic a největší maliny. Kuňkání žab, to byly ty nejkrásnější koncerty jarních a letních večerů.

Koupání v řece, v místech kde byla voda nejteplejší. Pramenila vysoko v horách, tam tekla prudce. U nás už tekla klidná, široká. U nás už jí bylo teplo. Pouti do okolních míst pěšky - i to bylo součástí pokání. Koruna zavázaná v kapesníku a jak nám chutnala malinovka či kvašená voda. A ještě přinést maličkost mamince, aspoň svatý obrázek.

PŘÍBĚH MICHALA STRANKA V DOKUMENTÁRNÍM FILMU

Společnost EDIT Studio v koprodukcii s Rozhlasem a televíziou Slovenska pripravila dokumentárny film *Chlapec, ktorý chcel byť prezidentom* venovaný Michaelovi Strankovi (1919–1945), seržantovi amerického námorníctva rusínskeho pôvodu. Američania spájajú Strankovo meno s fotografiou, na ktorej spolu s ďalšími mužmi vztýčuje zástavu na japonskom ostrove Iwo Jima. Strankov príbeh zosobňuje ich predstavu skutočného, pravého bojovníka, ktorý obetoval život pre tie najušľachtilejšie hodnoty, s ktorými sa identifikujú mnohí Američania: myšlienku slobody a nezávislosti.

Na Slovensku upadol Strank celkom do zabudnutia. Napriek tomu, že sa v Amerike stal zbožňovanou ikonou, ani 70 rokov po skončení 2. svetovej vojny sa nenašiel nikto, kto by o ňom napísal knihu, alebo natočil pravdivý film.

Preto sme sa rozhodli uskutočniť náš projekt, aby sme ním aspoň čiastočne splatili dlh, ktorý máme voči nášmu rodákovi a našej histórii.

Podarilo sa nám nájsť skutočne posledných žijúcich veteránov, ktorí žijú v USA, osobne poznali Stranka a bojovali s ním.

Mgr. Dušan Hudec, režisér,
prof. Darina Smržová, producentka
(Pozn.: *Tvůrci filmu, kteří nám zaslali tuto informaci, zároveň prosili o radu, zda by se tu v Česku nenašel pro jejich projekt sponzor, který by na něj přispěl. Nepodařilo se nám nikoho takového najít, nicméně považujeme tuto tvůrčí aktivitu za velice podnětnou. Obracíme se proto na čtenáře – nevíte o někom, kdo by projekt podpořil?*)

SKEJUŠAN VE STRÁŽNICI

Článek o souboru Skejušan, který vyšel v časopise Podkarpatská Rus, doplňuji svým zážitkem z Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 2015. V pořadu národnostních menšin žijících v České republice, zvaném Domovina 2015, vystupoval také tento rusínský soubor. Připravil si pořad o draní peří a co vše se kolem draní zpívalo a říkalo. I když se tyto lidové zvyky odehrávaly kdysi v minulosti ve vesnici Skejuša v Rumunsku, byly velice blízké našim zvykům. Proto vyvolávaly u návštěvníků festivalu velký zájem i veselou náladu. Na závěr si soubor vybral píseň „Perina má čtyry rožky...“, kterou s ním zpívala řada nadšeně aplaudujících návštěvníků.

Jan Kruml, Brno

ROMSKÁ ŠKOLA V UŽHORODĚ

Zabývám se příběhem cikánské školy v Užhorodě, založené v roce 1926. Víím o jejím vzniku, článkách z celostátních novin cca do roku 1937. Ale zatím nemáme zdroje k dalšímu fungování a vývoji školy. Budu vám velice vděčná za jakékoli tipy na archivní fondy nebo badatele, kteří se tímto tématem zabývají.

Tereza Štěpková

(Pozn.: *Pisatelce dopisu jsme poslali kontakt na rusínskeho pedagoga a historika, který se zabývá dějinami podkarpatoruského školství. Pokud někdo z našich čtenářů ví něco bližšího o historii cikánské školy na Podkarpatské Rusi, prosíme, ozvěte se nám. Rádi vaše informace zašleme paní Štěpkové, také v našem časopise bychom se rádi k tématu vrátili.*)

Dnes málokdo žije tam, kde se narodil. Druhá světová válka zamíchala osudy mnoha lidí. Vždycky jsem záviděla těm, kteří se mohli vrátit do svých rodišť. Potkávat sousedy, spolužáky a divit se, jak už i Mařenka i Frantík zestárlí. Já jsem o tyto návraty byla ošizena. Po přestěhování z Podkarpatské Rusi do Čech to nešlo a později s velkými obtížemi. Nebyli jsme vítanými hosty v rodné zemi. Nemyslím v rodinách, ale pro tamní režim. Báli se, že budeme mluvit o tom, že se dá za dobře odvedenou práci slušně vydělat a ta-

ky slušně žít. A později i téměř tisícikilometrová vzdálenost byla určitou překážkou.

Budeme tedy opět spočítáni. Hradní pán – a tak to bylo vždycky – musel vědět, kolik že má poddaných. Zda bude dost orné půdy na pěstování pšenice, aby byla mouka na koláče i na chleba. Jestli bude dost polí na vypěstování brambor pro všechny. Protože, když se bude dobře dařit lidem, bude se dobře dařit i hradnímu pánovi.

Nebo, proboha, snad jsem to nepopletla...

IRENA TRNKOVÁ

*Přejeme našim
čtenářům pěkné
Vánoce a v příštím
roce hodně zdraví,
radosti a pohody!*

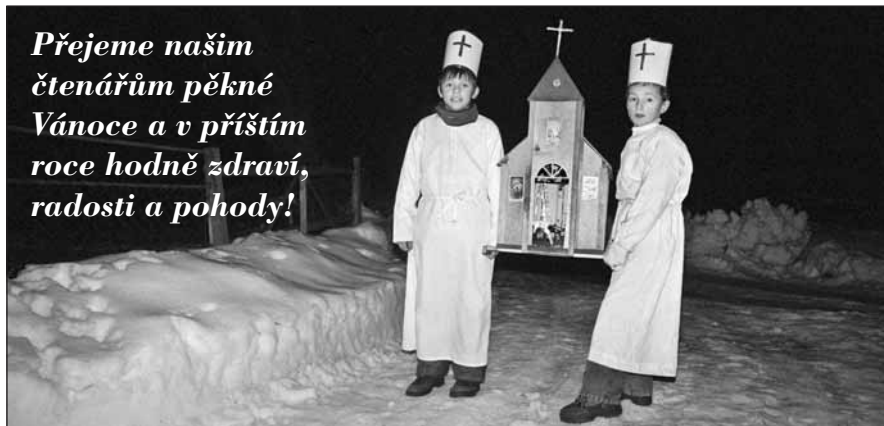

Foto Dana Kyndrová